

Estlandssvensk Eestirootslane

NR 2 - 2012

*Torsdagstanterna
Neljapäevamemmed*

Ledningen för KULTURRÅDET FÖR DEN SVENSKA MINORITEN I ESTLAND

ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE KULTUURINÕUKOGU EESTIS juhtkond

Kultuurinõukogu esimees
Nimi: Sofia Joons
Sündinud: Rootsis
Juured: Naissaar
Elab: Tallinnas

Kulturrådet: Ordförande
Namn: Sofia Joons
Född: i Sverige
Rötter: på Nargö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu juhatuse esimees
Nimi: Neeme Kari
Sündinud: Haapsalus
Juured: Vormsi
Elab: Tallinnas

Kulturrådets styrelse: Ordförande
Namn: Neeme Kari
Född: i Hapsal
Rötter: på Ormsö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu aseesimees
Nimi: Sven Salin
Sündinud: Vormsis
Juured: Vormsi
Elab: Stockholmis

Kulturrådet: Vice ordförande
Namn: Sven Salin
Rötter: Född på Ormsö
Bor: i Stockholm

Kultuurinõukogu juhatuse aseesimees
Nimi: Margareta Hammerman
Sündinud Rootsis, seotud Vormsiga
Juured: Vormsi
Elab: Stockholmis

Kulturrådets styrelse: Vice ordförande
Namn: Margareta Hammerman
Född: i Sverige, ingift Ormsö
Bor: i Stockholm

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Bo Stenholm
Sündinud: Stockholmis
Juured: Vormsi
Elab: Tallinnas

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Bo Stenholm
Född: i Sverige
Rötter: på Ormsö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Jana Stahl
Sündinud: Eesti
Juured: Väike-Pakri
Elab: Tallinnas

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Jana Stahl
Född: Estland
Rötter: på Lilla Rågö
Bor: i Tallinn

Kultuurinõukogu juhatuse liige
Nimi: Kai Tennisberg
Sündinud Eestis, seotud Riguldiga
Elab: Haapsalus

Kulturrådet: Styrelseledamot
Namn: Kai Tennisberg
Född: Estland, ingift: Rickul
Bor: i Hapsal

Tidningen Estlandssvensk

Ajakiri Eestirootslane

Utgiven av Kulturrådet för den svenska minoriteten

Väljaandja: Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu

Rüütli 9, 101 30 Tallinn

E-post: info@eestirootslane.ee

Tel: +372-6441921

Redaktör/Toimetaja: Margareta Hammerman

Fotograf där inget annat anges/Fotod, kui pole märgitud teisiti: Margareta Hammerman

Översättare/tõlkijad: Ivar Rüütli

Ansvarig utgivare: Sofia Joons, ordförande Kulturrådet

Vastutav väljaandja: Sofia Joons, Kultuurinõukogu esimees

Tryck/Trükikoda: Printon Printing House, Tallinn

Framsida: Torsdagstanterna

Esikaas: Neljapäevamemmed

KULTURRÅDET FÖR DEN SVENSKA MINORITETEN I ESTLAND 2011-2013

ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE KULTUURINÕUKOGU EESTIS 2011-2013

Foto: M. Hammerman

Vid Kulturrådets sammanträde den 18 oktober 2012 i S:t Mikael's konferenssal i Tallinn.
Kultuurinõukogu koosolek 18. oktoobril 2012 Tallinna Rootsi-Mihkli kiriku konverentsisaalis.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING/SISUKORD

Förenade estlandssvenskar	4
Ühinenud eestirootslased	5
Kulturrådet blickar framåt	6
Kultuurinõukogu vaatab ettepoole	6
Nytt val till nytt kulturråd under hösten 2013	7
Kultuurinõukogu valimised 2013. aasta sügisel	7
Estlandssvensk sångfest i Hapsal den 9 juni 2013!	8
Eestirootslaste laulupidu Haapsalus 9. juunil 2013	9
Gammalsvenskby	12
Gammalsvenskby	15
Rapport från föreningen Ormdö Blod	19
Vormsi Veri MTÜ	20
Talharpens renässans på Ormsö	22
Hiiukandle taassünd Vormsis	23
Estlandssvenskar spelar för Estland i VM	24
Eestirootslased mängivad MM-il Eesti eest	24
Damlandslaget har haft estlandssvensk förstärkning	25
Eestirootslastest abiväge oli ka naistekoondises	25
Utflykten till Padise Mõis och Tohisoo	26
Väljasõit Padise ja Tohisoo mõisatesse	27
Aibolands museum tjugo år	28
20-s aasta Rannarootsi muuseumis	31
Hembydsgården på Ormsö	34
Fotoutställning om Svibybranden	34
Vormsi kodukandimuseum	35
Sviby tulekahju mälestusnäitus	35
Konserveringsarbetena vid kapellen på Rågöarna	36
Pakri kabelite konserveerimistööd	37
Minnen från det försvunna	38
Mälestusi kadunud kogukonnast	38
Alexander Samberg och vägen till Meerika	40
Alexander Samberg ja tee Meerikale	41

ESTLANDSSVENSKA KULTURRÅDET
ROOTSI VÄHEMUSRAHVUSE
KULTUURINÕUKOGU

Rüütli 9, 10130 Tallinn

tel./fax +372 644 1921,
e-post: info@eestirootslane.ee

E-postadresser till enskilda
ledamöter finns på kulturrådets hemsida
www.estlandssvensk.ee

Nõukogu liikmete e-posti-aadressid
asuvad kultuurinõukogu kodulehel
www.eestirootslane.ee

Ledaren

Förenade estlandssvenskar

Under hela sin vistelse i Estland har estlandssvenskarna varit splittrade på olika öar och kustremsor. Det var först under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet vid det allmänna nationella uppvaknandet, som även estlandssvenskarna vaknade till nationell medvetenhet. 1909 kunde estlandssvenskarna bilda en kulturell förening, Svenska odlingens vänner (SOV) för att tillvarata sina intressen.

Höjdpunkten av nationell autonomi uppnådde estlandssvenskarna under självständighetstiden 1920-39. Då fanns både det politiska partiet Svenska Folkförbundet, SOV, ett antal svenska folkskolor och så småningom en svensk folkhögskola i Birkas och ett gymnasium, som enade estlandssvenskarna. Estlands regering gav stort inflytande till minoriteterna, bl.a. den svenska, först genom en svensk folkminister och sedan genom ett svenskt folksekretariat knutet till regeringen.

Allt detta sopades bort genom den sovjetiska ockupationen 1940 och den tyska 1941, och som bekant lämnade flertalet estlandssvenskar (cirka 8000) Estland 1943-44.

Vissa försök gjordes under Estlands första trevande självständighetstid att förena kvarvarande estlandssvenskar i Estland bl.a. Samfundet för Estlandssvensk kultur (SESK) och SOV i Estland. Men det var först när Estlands regering beslöt återinföra kulturell självförvaltning för minoriteterna i Estland, som estlandssvenskarna återigen blev en samlande kraft i Estland. I Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland, som bildades 2007, samlades inte bara estlandssvenskar och svenskar bosatta i Estland utan också personer som vill värna och stödja den svenska kulturen och det svenska språket i Estland. Dessutom har estlandssvenskarna bosatta i

Sverige både erbjudits att ställa upp som kandidater i Kulturrådet och att rösta fram Kulturrådet.

Kulturrådet har alltså blivit en samlande kraft för den svenska minoriteten i Estland. Här samlas estlandssvenskar från båda sidor Östersjön för att tillvarata den svenska minoritetens intressen i Estland. Vi måste därför värna Kulturrådet, engagera oss i dess aktiviteter och stödja dess utveckling med svenskadagar (närmast körfestivalen i sommar) kulturaktiviteter och utvecklingsprogram.

I Sverige är estlandssvenskarna fortfarande splittrade på olika hembygdsföreningar och på SOV med ett övergripande kulturellt ansvar. Det är alltså inte så lätt att svara på frågan: Vem representerar estlandssvenskarna i Sverige? Det beror på vilken bygd Du kommer från. I Estland är svaret numera självklart, att det är Kulturrådet som representerar den svenska minoriteten i Estland.

Jag har tidigare förordat att vi i Sverige borde bilda Estlandssvenskarnas Riksförbund, såsom finlandssvenskarna och esterna har gjort. Det betyder inte att hembygdsföreningarna ska försvinna. De bör bilda lokalföreningar inom ett livskraftigt riksförbund. Däremot bör kanske SOV få en annan roll.

Foto: M. Hammerman

Sven Salin

Vi har begränsade ekonomiska resurser och ideella krafter. Vi bör inte använda för mycket av dessa till administration och förvaltning. I stället bör vi satsa tid och krafter på att utveckla och förnya verksamheten. Det får vi möjlighet till inom en gemensam paraplyorganisation och med stöd av varandra.

Låt oss alltså använda Kulturrådet som en förebild för att skapa en kraftfull estlandssvensk organisation även i Sverige. Därigenom skapas även bättre förutsättningar för att samarbeta mellan Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland och Estlandssvenskarna Riksförbund.

Sven Salin

Vice ordförande i Kulturrådet

Utställning i Viimsi Museum om

Nargös kvinnor och deras vackra klänningar

Ett urval av foton från slutet av 1800-talet till cirka 1930

visas dagligen kl 12-17 från den 23 november till slutet av mars.

Välkomna till Viimsi Museum, Nurme tee 3, Pringi küla, Viimsi.

Fotoalmanacka för 2013 finns att beställa från museet.

Juhtkiri

Ühinenud eestirootslased

Kogu oma Eestis viibimise aja on eestirootslased mööda saari ja rannikualasid laiali pillutatud. Rahvuslik eneseteadvus tekkis alles 19. sajandi lõpus – 20. sajandi alguses üldise rahvusliku ärkamise käigus. 1909. aastal löid eestirootslased oma huvide kaitseks kultuuriühingu Svenska Odlingens Vänner (SOV).

Rahvusliku autonoomia kõrgpunkti saavutasid eestirootslased omariikluse ajal 1920–1939. Siis ühendasid eestirootslasi nende poliitiline erakond Rootsi Rahvaliit, SOV, hulk rootsikeelseid algkoole, Pürksi rahvaülikool ja omakeelne gümnaasium. Eesti valitsus tagas vähemustele, sealhulgas rootslastele suure mõju – esialgu rootsi rahvusministri, hiljem valitsuse juures asuva rootsi rahvussekretariaadi kaudu.

Kõik see pühiti minema Nõukogude ja Saksa okupatsioonidega 1940–41, ja nagu teada, lahkus enamik eestirootslasi (u 8000 inimest) 1943.–44. aastal Eestist.

Taasiseseisvunud Eestis üritati ühendada Eestisse jäänud rootslasi mh Eestirootslaste Kultuuri Seltsi (ERKS) ja Rootsi Hariduse Seltsi kaudu. Kuid koonduvaks jõuks muutusid eestirootslased alles siis, kui Eesti valitsus otsustas Eesti vähemusrahvuste kultuurilise omavalitsuse taastada. 2007. aastal moodustatud Rootsi vähemusrahvuse Kultuurinõukogu ei koondanud endas mitte ainult eestirootslasi ja Eestis elavaid rootslasi, vaid ka eestlasi, kes soovivad Eestis rootsi kultuuri ja keelt kaitsta ja toetada. Võimalus kandideerida Kultuurinõukogusse ja osaleda selle valimistel on ka Rootsis elavatel eestirootslastel.

Niisiis on Kultuurinõukogust saanud Eestis elavat rootsi vähemusrahvust koondav jõud. Siin koon-

duvad eestirootsi vähemuse huvide kaitseks eestirootslased mõlemal pool Läänemerd. Seetõttu peame Kultuurinõukogu hoidma, osalema selle tegevuses ja toetama selle arengut – Rootsi päevi (eriti tulevasuvist laulupidu), kultuuriüritusi ja arengukava.

Rootsis elavad eestirootslased on endiselt killustunud erinevate kodukandiühingute ja SOV vahel, kelle kanda on üldisem kultuuriline vastutus. Niisiis pole küsimusele „Kes esindab eestirootslasi Rootsis?” vastamine just kõige kergem. Vastus sõltub sellest, kust kandist Sa pärined. Eesti puhul on vastus praeguseks iseenesestmõistetav – rootsi vähemust Eestis esindab Kultuurinõukogu.

Olen varem teinud ettepaneku luua Rootsis soomerootslaste ja eestlaste eeskujul Eestirootslaste Keskliit.

See ei tähenda, et kodukandiühingud peaks kaduma. Neist peavad saama elujõulise keskliidu kohalikud osakonnad. Kuid SOV roll peaks siiski muutuma.

Meie majanduslikud võimalused ja vabatahtlike jõud on piiratud. Me ei või neid liigselt administreerimiseks ja juhtimiseks kasutada, vaid peame panustama tegevuse arendamisele ja uuendamisele. See on võimalik vaid ühise katusorganisatsiooni ja üksteise toetamisega.

Kasutagem niisiis Kultuurinõukogu eeskujuna, mille abil luua jõuline eestirootslaste organisatsioon ka Rootsis. Seeläbi luuakse ka paremad eeldused Kultuurinõukogu ja Eestirootslaste Keskliidu vaheliseks koostööks.

Sven Salin

Kultuurinõukogu aseesimees

Viimsi Muuseum esitleb:

Näitus „Naissaare Naised”

Valik fotosid 19. sajandi
lõpust kuni 1930. aastateni.
Avatud 2013. aasta märtsi
lõpuni iga päev kl. 12–17.
Asume Viimsis, Pringi külas,
Nurme tee 3.

*Kaasaostmiseks ka
Naissaare naiste
kalender 2013!*

*Agathe Rosen/Roosna
(s. Luther, 1892–1976).
1912. aasta foto.*

Kulturrådet blickar framåt

Under året som gått har det estlandssvenska kulturrådet arbetat med att formulera en utvecklingsplan som ska lämnas in till det estniska kulturministeriet i slutet av november i år.

Utvecklingsplanen ska definiera kulturrådets vision, mission, värderingar, målsättningar och handlingsplan för nästa år samt analys av våra svagheter som organisation. Det är med andra ord inte en generell plan för estlandssvenskarna som grupp eller estlandssvenskheten, utan ett

dokument som kommer fungera som ett framåtblickande CV för kulturrådet som organisation.

Med en välformulerad utvecklingsplan kommer vi ha en bra grund för att skapa verksamhetsplaner för kommande år och eftersom utvecklingsplanen beskriver vår målsättning och värdering kommer den underlätta arbetet med utvärdering av kulturrådets åtaganden och aktiviteter.

För att skapa en så verklighetsrelaterad plan som möjligt har två samrådsmöten ägt rum. Det första med representanter från estlandssvenska kultur- och hembygdsföreningarna ägde rum i Tallinn i mars och ett andra med representanter från kommuner på historiskt estlandssvenska områden ägde rum i maj. Med på båda samrådsmötena var Sofia Joons, Neeme Kari, Margareta Hammerman, Jana Stahl och Ülo Kalm.

Slutversionen skrivs samman i november månad och arbetsversioner av utvecklingsplanen kommer att diskuteras av kulturrådets ledamöter både på svenska och estniska för att diskussionen ska bli så bred och givande som möjligt. När utvecklingsplanen godtagits av kulturministeriet kommer den publiceras på kulturrådets hemsida och sedan uppdateras en gång om året.

Sofia Joons

Kulturrådets ordförande

*Samrådsmöte med företrädare för de estlandssvenska föreningarna
Koostöökoosolek eestirootsi ühingute esindajatega*

Kultuurinõukogu vaatab tulevikku

Lõppeva aasta jooksul on eestirootslaste kultuurinõukogu tegelenud arengukava koostamisega, mis esitatakse novembri lõpus Kultuuriministeeriumile. Arengukava peab määratlema kultuurinõukogu visiooni, missiooni, väärtushinnangud, eesmärgid ja järgmise aasta tegevuskava ning analüüsima meie kui organisatsiooni nõrkusi. Teisisõnu – tegemist ei ole mitte eestirootslaste kui grupi või eestirootsluse jaoks mõeldud üldkavaga, vaid dokumendiga, millest saab Kultuurinõukogu kui organisatsiooni tulevikku vaatav CV. Hästi koostatud arengukava annab meile hea aluse tulevaste aastate tegevuskavade koostamiseks ja kuna arengukava kirjeldab meie eesmärgid ja väärtushinnanguid, lihtsustab see ka Kultuurinõukogu kohustuste ja tegevuste hindamist.

Võimalikult realistliku kava koostamiseks on korraldatud kaks koostöökoosolekut. Esimene koosolek, millel osalesid eestirootsi kultuuriühingute esindajad, toimus märtsis Tallinnas, teine koosolek koos ajaloolistel eestirootsi asuladel asuvate valdade esindajatega maikuu.

Mõlemal koostöökoosolekul osalesid Sofia Joons, Neeme Kari, Margareta Hammerman, Jana Stahl ja Ülo Kalm. Arengukava lõplik versioon kirjutatakse kokku novembrikuu jooksul ning võimalikult laiapõhjalise ja kasuliku diskussiooni huvi-

*Samrådsmöte med kommunföreträdarna
Koostöökoosolek valdade esindajatega*

Foto: M. Hammerman

des arutatakse seda Kultuurinõukogu. Pärast Kultuuriministeeriumi poolset heakskiitu avaldatakse arengukava Kultuurinõukogu kodulehel ja värskendatakse edaspidi kord aastas.

Sofia Joons

Kultuurinõukogu esimees

Nytt val till nytt kulturråd under hösten 2013

Kulturrådet förbereder under våren 2013 val till nytt råd och ny styrelse till det Estlandssvenska kulturrådet. Valet genomförs under senhösten i Tallinn, Stockholm och Hapsal.

Förvaltningen av den svenska kultura autonomi i Estland, i dagligt tal kallat Kulturrådet, förbereder nu det tredje valet av personer som ska representera den estlandssvenska minoriteten i Estland.

Datum för valets genomförande bestäms i samarbete med Kulturministeriet och kommer att meddelas i nästa nummer av Kulturrådets tidning "Estlandssvensk", i Kustbon, på våra hemsidor och nyhetsbrev. Utskick av information och röstsedlar till röstberättigade inskrivna i minoritetslängden kommer att göras i god tid före valet.

Registrera dig i den svenska minoritetslängden

Kulturrådet är det organ som ska tillvarata den svenska minoritetens intressen i Estland. Kulturrådet ska stödja utvecklingen av det svenska

språket (modersmålet), stödja och bevara det estlandssvenska kulturarvet och stärka den estlandssvenska identiteten i Estland. Ju fler personer som är registrerade, desto större inflytande kommer Kulturrådet att få. Det är därför angeläget att så många estlandssvenskar som möjligt registrerar sig i Minoritetslängden. För att man ska kunna rösta i valet till Kulturrådet måste man vara registrerad i Minoritetslängden. En sådan registrering sker efter en personlig ansökan. Val till Kulturrådet äger rum vart tredje år. Förutsättningarna för registrering är följande:

- Estniska medborgare med estlandssvenska rötter eller estniska medborgare som vill identifiera sig som estlandssvenskar boende i Estland.

- Personer födda i Estland med estlandssvenska rötter men boende utomlands (t. ex. Sverige). Dessa personer innehar estniskt medborgarskap genom födseln och behöver inte aktivera sitt estniska medborgarskap genom att ta ut estniskt pass.

- Personer födda utomlands med estlandssvenska rötter (t.ex. i Sverige). Dessa personer måste ansöka om aktivering av sitt estniska medborgarskap, dvs. ansöka om estniskt pass.

Ansökan för registrering i minoritetslängden finns att ladda ner från Kulturrådets hemsida, www.estlandssvensk.ee eller kontakta någon representant för Kulturrådet.

Kultuurinõukogu valimised 2013. aasta sügisel

2013. aasta kevadel algab valmistumine uue Kultuurinõukogu ja selle juhatuse valimisteks. Valimised toimuvad hilissügisel Tallinnas, Stockholmis ja Haapsalus.

Rootsi kultuuriautonomia, kõnekeeles Kultuurinõukogu juhatus valmistub kolmandateks eestirootsi vähemust esindavate isikute valimisteks.

Valimiste toimumise aeg määratakse kindlaks koos Kultuuriministeeriumiga ja avalikustatakse Kultuurinõukogu ajakirja „Eestirootslane” järgmises numbris, ajakirjas „Kustbon”, meie kodulehekülgedel ja uudiskirjades. Informatsioon ja hääletussedelid rahvusnimekirja kantud isikutele saadetakse välja aegsasti enne valimisi.

Registreeru rahvusnimekirja

Kultuurinõukogu on organ, mis peab kaitsma rootsi vähemusrah-

vuse huve Eestis. Kultuurinõukogu ülesandeks on toetada rootsi keele (emakeele) arengut, toetada ja säilitada eestirootsi kultuuripärandit ning tugevdada eestirootsi identiteeti Eestis. Mida enam isikuid rahvusnimekirja kuulub, seda suurem mõju Kultuurinõukogul on. Seetõttu on oluline, et nimekirja registreeruks võimalikult palju eestirootslasi.

Kultuurinõukogu valimistel osalemine eeldab kuulumist rootsi vähemusrahvuse nimekirja. Registree- rumine toimub isikliku avalduse alusel. Kultuurinõukogu valimised toimuvad iga kolme aasta tagant. Rahvusnimekirja kantakse:

- Eestirootsi juurtega eesti kodanikud või Eesti kodanikud, kes

identifitseerivad end Eestis elavate eestirootslastena.

- Isikud, kes on sündinud Eestis, kellel on eestirootsi juured, kuid kes elavad välismaal (nt Rootsis). Nendel isikutel on sünnijärgne Eesti kodakondsus, mida Eesti passi väljavõtmisega aktiveerima ei pea.

- Eestirootsi juurtega isikud, kes on sündinud välismaal (nt Rootsis). Need isikud peavad oma kodakondsuse aktiveerima, st taotlema Eesti passi.

Rahvusnimekirja kandmise avaldus on kättesaadav kodulehel www.eestirootslane.ee või ka Kultuurinõukogu liikmete kaudu.

Estlandssvensk sångfest i Hapsal den 9 juni 2013

Förra gången det begav sig var den 2 juli 1933. Då hade esterna mött upp för sin tionde sångfest – laulupidu och estlandssvenskarna tog efter upplägget och ordande en egen fest med sång, folkdans och hemslöjd på slottsgården i Hapsal. Nu tar vi i festkommittén – Estlandssvenska kulturrådet och Aibolands museum - chansen och bjuder in till den andra estlandssvenska sångfesten 80 år senare den 9 juni 2013! Festdagens mål och motto är samma som för 80 år sedan:

UPPROP!

Den svenska allmänheten uppmanas att mangrant deltaga i den svenska sommar- och sångafesten i Hapsal den 2 juli.

Enligt vad man kan förstå, kommer deltagandet att bli livligt och även deltagare utifrån väntas. Måtte svenskarna samlas i "enighetens" tecken, och måtte det alldagliga smågrälet glömmas för en stund! Måtte man även här i Svenskestland nu visa, att vi den 2 juli kunna sjunga svenskarna samman. Enighet ger styrka och för befrämjandet av den svenska saken äro vi i stor behov av enighet. (Kustbon 14 juni 1933)

Efter den första sångfesten skrev man i Kustbon (12 juli 1933), att:

"Det visade sig nu, att den idé, som av fru Helga Blees lancerats att förena sången med hemslöjden och folkdansen till en kulturfest, var genialistiskt uttänkt.

Djäv var den, i ty att sex månader tillbaka själva underlaget för en sångfest ännu saknades, nämligen sångkörerna. Men uppslaget gav stöten och vår lärarkår tog initiativet att skapa sångkörers å de orter, som saknade sådana, medan flitiga händer vid vävstolen och knypeldynan förfärdigade alster av sin vackra konst."

För att sångfesten ska bli en verklig kulturfest måste vi vara lika djärva och livliga som våra föregångare!

Det som inte finns, det får vi skapa! Vi bjuder in alla estlandssvenska sångare och gymnasister som läser svenska i Estland och är öppna för intensivt samarbete med lärarkåren som undervisar svenska! Precis som då bjuder vi även in körer och blåsorkestrar utifrån. Redan har körer och blåsorkestrar från Åboland visat intresse och planerar att öppna sommaren med deltagande på den estlandssvenska sångfesten! Vi kommer även bjuda in dansare och folkmusiker från de estlandssvenska bygderna och duktiga unga spelmän som visat stort intresse för den estlandssvenska folkmusiken.

Vi utgår från den första sångfestens program och skickar ut noter till alla som vill vara med. Precis som förra gången kommer körer, dansare och musiker repetera dagen före sångfesten och nattlogi kommer ordnas av festkommittén. Även för publiken gäller samma som 1933: Högtidligheterna börjar med trumpetfanfar på morgonen, gudstjänst i kyrkan, parad genom Hapsal och så som kronan på verket festkonserten på slottsgården.

Festkommittén / Estlandssvenska kulturrådet & Aibolands museum

Eestirootslaste laulupidu Haapsalus

9. juunil 2013

Eelmisel korral juhtus see 2. juulil 1933. Selleks ajaks olid eestlased näinud oma kümnendat laulupidu ning eestirootslased võtsid sellest eeskuju ja korraldasid Haapsalu lossipargis oma peo koos laulu, rahvatantsu ja käsitööga. Nüüd haarame peokomitees – eestirootslaste kultuurinõukogus ja Rannarootsi muuseumis – võimalusest ja kutsume teid 80 aastat hiljem, 9. juunil 2013 teisele eestirootslaste laulupeole! Pidupäeva eesmärk ja moto on samad, mis 80 aastat tagasi:

ÜLESKUTSE!

Rootslasi kutsutakse kui üks mees osalema Haapsalus 2. juulil toimival rootslaste suve- ja laulupeol.

Kõigi märkide järgi paistab osavõtt tulevat elav ja oodata on ka osavõtjaid väljastpoolt. Ühinegu rootslased „ühtsuse” märgi all ja unustatagu hetkeks igapäeva nääklused! Näidakem ka siin Rootsi-Eestimaal, et laulame 2. juulil rootslased üheks. Ühtsus annab jõu ja rootsi asja ajamiseks on meil ühtsust väga tarvis. (Kustbon, 14. juuni 1933)

Pärast esimest laulupidu kirjutati Kustbonis (12. juulil 1933):

„Selgus, et proua Helga Bleesi poolt avaldatud idee ühendada laul koos käsitöö ja rahvatantsuga kultuuripeoks oli geniaalselt välja mõeldud.

See oli julge, **sest veel kuus kuud tagasi oli laulupeo aluspõhi, nimelt laulukoorid veel puudu.** Kuid idee andis tõuke ja meie õpetajaskond algatas laulukooride loomise seal, kus need puudusid, kuna usinad käed valmistasid kudumistelgede ja pitsipatjade juures taga oma kauni kunsti saaduseid.”

Et laulupeost saaks tõeline kultuuripidu, peame olema sama julged ja elavad kui meie eelkäijad!

See, mida ei ole, tuleb meil luua! Kutsume peole kõiki eestirootslastest lauljaid ja Eestis rootsi keelt õppivaid gümnaasiumiõpilasi, ja ootame tihedat koostööd rootsi keele õpetajatega! Nagu tookord, kutsume ka nüüd koore ja orkestreid väljastpoolt. Oma huvi on näidanud juba Turu koorid ja orkestrid Soomest, kes kavandavad avada oma suvehooaja esinemisega eestirootslaste laulupeol! Kutsume ka tantsijaid ja rahvamuusikuid eestirootslaste aladelt ja tublisid noori pillimehi, kes on näidanud eestirootslaste rahvamuusika vastu suurt huvi.

Lähtume esimese laulupeo kavast ja saadame noodid kõigile osaleda soovijatele. Nii nagu eelmisel korralgi, toimub kooride, tantsijate ja muusikute proov päev enne laulupidu. Ööbimise korraldab peokomitee. 1933. aastal toimu puudutab ka publikut: pidustused algavad hommikul trompetihelide saatel, millele järgneb jumalateenistus kirikus, paraad läbi Haapsalu ja kõige lõpuks peokontsert lossiaias.

Peokomitee / Eestirootslaste Kultuurinõukogu & Rannarootsi Muuseum

*Estlandssvensk sängfest i Hapsal
den 2 juli 1933*

*Eestirootslaste laulupidu Haapsalus
2. juulil 1933*

Den nyskrivna Estlandssvenskarnas hymn "Aiboland" av av Toivo Tomingas

Verivärske eestirootslaste hümn „Aiboland” Toivo Tomingalt

Aiboland

Toivo Tomingas Toivo Tomingas
seade S.Kaasik

1. Mis rand, mis rand, kas se-da tead ja saa-red ran - na lä-he - dal? Kus kõ-nel-
2. Siin me - ri si - nab, tae-va - kaar. Must on ju muld me põl-de peal. On kuld-ne

5 di kord root - si keelt ja kõr-gel hoi - ti root - si meelt. Mis rand, mis
liiv ja vil - ja pead - me ko - du vär - vid on nii reas. Me saa-red

9 rand ja saa-red ka teel Suu-rest Väi - nast Tal - lin - na? Siin me-res
Ruh - nust Aeg-na - ni ja ran-nik Pui - sest Pal-dis - ki. On mei-e

13 lah - ke ka - la - and, see maa on mei - e Ai - bo - land!
kau - nis ko - du - rand, me Ai - bo - land, me Ai - bo - land!

På besök i svenskhetens bortersta utkant

Gammalsvenskby

I Gammalsvenskby i Ukraina vid floden Dnjeprs strand finns idag bara åtta kvinnor som har svenska som sitt modersmål. De är alla mycket gamla. De talar den svenska dialekt som talades på Dagö i Estland på 1700-talet. Själva säger de att de talar på gammalsvenska. Dessa kvinnor är de sista svenska kulturbärarna i byn och när de försvinner, försvinner sannolikt ett svenskt kulturarv som mirakulöst har överlevt där i snart 230 år. Svenskt Visarkiv besökte Gammalsvenskby i slutet på oktober för att se om något fanns kvar av svenska sånger och seder. Och för att dokumentera historier, livsöden och berättelser om då och nu.

År 1781 tvingades den svensktalande befolkningen på Dagö utanför nuvarande Estlands kust lämna sina hem. Katarina den stora beordrade dem att bege sig till södra Ukraina. De skulle dock inte bli lottlösa. Nybyggda hus och bördiga jordar skulle vänta på dem i deras nya hembygd vid floden Dnjepr, ett tiotal mil från Svarta Havet. I runda tal 1000 dagöbor började sin fotvandring hösten 1781. Med sig hade de allt de kunde bära, sitt svenska språk och sin lutherska tro. Vägen gick över Pskov, Moskva och Kursk i Sydryssland. När de kom fram nio månader senare hade deras antal halverats. Köld, svält och sjukdomar hade gått hårt fram med dem under den långa färden. Väl framme fanns inga nybyggda hus och jordarna låg långt från den plats de hade anvisats. Den långa vandringen och alla de svårigheter som mötte dem tärde hårt. Efter ett år i Ukraina fanns bara 135 dagö-svenskar kvar i livet.

Språk och traditioner

Det katastrofala manfallet till trots, byggde man sina hus och odlade jorden. Tre byar med tysktalande invånare anlades runt den svenska byn. På tyska blev byns namn Altschwedendorf, Gammalsvenskby. Många svenska traditioner hölls vid liv. Den lutherska tron var en naturlig gemensam nämnare för byborna och i den hade psalmsången en både viktig och naturlig plats. Inte mindre viktigt blev det att gemensamt hålla psalmerna vid liv

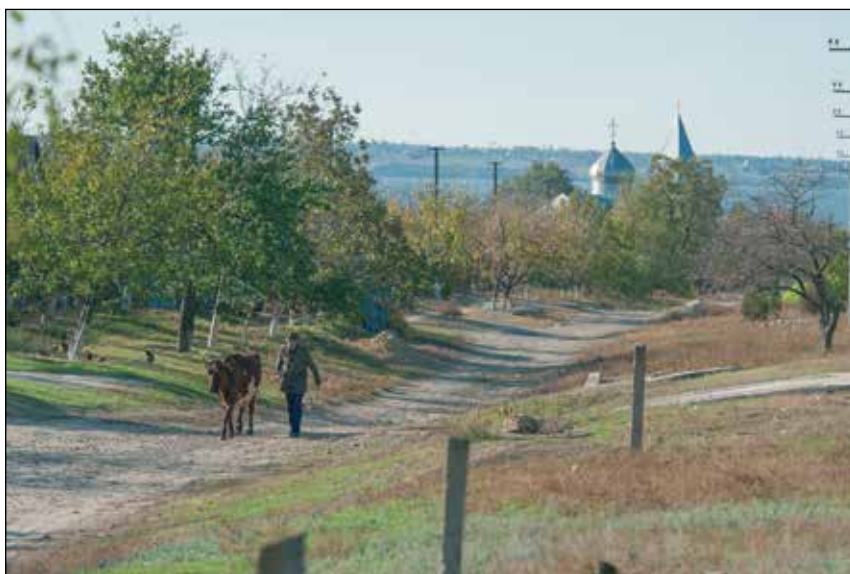

Foto: Torbjörn Ivarsson

Bygatan i Gammalsvenskby. I bakgrunden Dnjeper och den svenska kyrkan med torn och kupol.

Gammalsvenskby küilatänav. Tagaplaanil Dnepri jõgi ning torni ja kupliga rootsi kirik.

eftersom man under långa perioder inte hade någon svensk präst i byn.

Det svenska språket levde vidare men byborna behövde fler språk. Tyskan användes i kontakterna med grannbyarna. Ryska var det officiella språket både under tsartiden och under sovjeteran. Dessutom behövde man tala ukrainska med köpmän och mer avlägsna grannar. Dessa fyra språk behärskades av de flesta av Gammalsvenskbyborna. I kyrkan hölls gudstjänsterna på rikssvenska eller högsvenska som det än i dag kallas i byn. Deras egna svenska dialekt var ålderdomlig redan vid tiden för deras utvandring. På Dagö hade det funnits en svensktalande befolkning redan på medeltiden och språket de förde med sig till Ukraina hade troligen

starkare drag av fornsvenska än av det språk som talades på det svenska fastlandet på 1700-talet.

Isolerade

Under många år levde gammalsvenskbyborna i stort sett isolerade från Sverige. Det gjordes en insamling på 1880-talet som resulterade i bygget av den svenska kyrkan i byn. Den är unik i sitt slag. Den har idag både ett kyrktorn och en kupol. Kupolen byggdes till när den togs över och renoverades av den ortodoxa församlingen 1989. Nu används den för både ortodoxa och lutherska gudstjänster.

Hem till det förlovade landet

På 1920-talet, i sviterna av den Ryska revolutionen var det brist på

det mesta i Ryssland och Ukraina. Bondebefolkningen svalt och Gammalsvenskbyborna var inget undantag. Många krafter verkade för att utverka tillstånd för byborna att få utvandra till Sverige. 1929 lyckades det. Under Röda korsets beskydd emigrerade 885 gammalsvenskybor till Sverige. Ett ytterst litet fåtal stannade kvar i byn. Nu skulle man hem. Hem till det förlovade landet.

Depression och arbetslöshet

Nyheten om att gammalsvenskbyborna skulle komma hem efter 150 år i Ukraina fick stor uppmärksamhet i svenska tidningar. De stora dagstidningarna sände ut journalister som följde hemresan och skrev dagliga rapporter om de exotiska svenskarna. Folklivsforskare gnugade händerna och bespetsade sig på att möta ett stycke orörd svensk kulturhistoria, oförändrad sedan 1700-talet och med rötter i en exiltillvaro som startade redan på 1400-talet.

Hemkomsten blev inte som man hade hoppats. I Sverige rådde ekonomisk depression och arbetslösheten var hög. Den varma öppna famn som skulle ta emot de nyhemkomna var, om inte stängd så i varje fall, rejält kylslagen. Svenska myndigheter inrättade ett läger i Jönköping där svenskbyborna inkvarterades.

Katarina Utas koralmelodier

Till det lägret skickades Folkmusikkommissionens Olof Andersson. Han var en av männen bakom folkmusiksamlingen Svenska låtar som gavs ut mellan 1922 och 1940. Han hade nåtts av ryktet att en av kvinnorna, en Katarina Utas, hade en häpnadsväckande repertoar av folkliga koraler. Hon var född 1854 och var vid ankomsten till Sverige alltså en åldrad kvinna på 75 år. Katarina hade lärt sig de gamla psalmmelodierna redan som barn. Hennes sånger var en veritabel skatt. Under 1800-talet hade nya psalmböcker införts och de gamla psalmerna hade därmed tagits ur

Foto: Torbjörn Ivarsson

Finklädsla inför söndagens gudstjänster. Fr. v. Emma utas, Elsa Kozenko Utas, Maria Malmas och Lidia Utas.

Pühapäevaseks jumalateenistuseks valmis. Vasakult Emma Utas, Elsa Kozenko Utas, Maria Malmas ja Lidia Utas.

bruk och försvunnit. Katarinas texter var hämtade ur den Svedbergiska psalmboken från 1695, en senare utgåva av den Svedbergiska som kallas Revalpsalmboken (utgiven i Tallin/Reval 1742 och 1767) och den Wallinska från 1819. En annan insamlare, Nils Ståhlberg, spelade in koralerna på fonografrullar och Olof Andersson nedtecknade 44 folkliga koraler som Katarina sjöng med stadig och mycket musikalisk röst. Hennes koraler gavs ut i Olof Anderssons samling "Folkliga svenska koralmelodier" från Gammalsvenskby och Estland år 1945. Katarina Utas var då borta sedan länge. Hon utvandrade till Kanada ganska snart efter ankomsten till Sverige och dog där ett par år senare. Hennes musikaliska arv lever vidare genom att hennes koralmelodier sjungs än idag.

Hälften vände åter

Vad hände då med alla dessa svenskbybor med sina klingande gårdsnamn. Vad hände med alla Utas, Annas, Hoas, Malmas och Knutas? Ett hundratal emigrerade vidare över Atlanten. Många av de som var mycket gamla hamnade på ålderdomshem på Gotland. En del av byborna lyckades finna sig

tillrätta och etablerade sig i Sverige men nära hälften återvände tillbaka till byn de följande åren.

Åtta kvinnor kvar

Nu lever där endast åtta bybor kvar som har svenska som modersmål. De är alla kvinnor och de är alla i åttioårsåldern. Svenskt visarkiv satte under sommaren ihop en delegation för att besöka byn. Tanken var att se vad som finns kvar av svenska traditioner, av språket och kanske till och med av musiken. Med på resan följde också två sångerskor och spelmän. Lena Willemark och estlandssvenskan Sofia Joons har bäge ett flertal av Katarina Utas koraler på sin repertoar.

Att komma till Gammalsvenskby är som att kliva in i en annan värld. Den äldsta bygatan är av sand och jord. Den påminner mer om en uttorkad flodfåra än om en väg. Husen som kantar vägen har alla vackra färgglada grindar men prakten är en illusion. Bakom stängslen och grindar är det slitet och påvert. Känslan att inte höra till är slående. Som tur är följer Karl-Erik Tysk med på resan. Han är präst i Svenska Kyrkan och har besökt byn ett fyrtiotal gånger och känner alla de svensktalande i byn.

Han banar väg för delegationen och kliver självklart in hos kvinnorna vi ska besöka. Vi är osäkra på om vi ska förstå deras dialekt och vi vet inte hur våra möten ska gestalta sig.

– Vi visste på förhand att de gamla koralerna i stort sett var försvunna redan 1929 när Olof Andersson mötte Katarina Utas i lägret i Jönköping. Musiken bär alltid med sig något mer än det rent musikaliska och vi ville se om vi kunde få en ny förståelse för sammanhanget, säger Dan Lundberg, Visarkivets chef och initiativtagare till resan.

Kvinnorna berättar

Elsa Kozenko Utas tar emot oss utanför sitt turkosa hus under vinrankorna som bildar tak över ingången. Hon talar ålderdomligt men vi förstår nära nog allt som sägs. Elsa föddes i Sverige 1931 men kom till byn när familjen flyttade tillbaka redan året därpå. Hon berättar om den fruktansvärda hungersnöden under trettiotalet, om hur hela familjen tvingades till Tyskland under kriget och hur de inte fick komma hem. Istället skickades de till arbetsläger i Komi väster om Ural, långt upp i permafrosten. När de väl kom tillbaka till Gammalsvenskby 1947, var många hus totalförstörda. Bara väggarna stod kvar. Torkan och missväxten varade i flera år och umbärandena var större än ord kan beskriva.

Köpte tillbaka husen

Elsa berättar med glittrande ögon och stadig röst. Hennes syster Emma kommer in i huset efter ett tag. Hon är djupt religiös och sekunder sin äldre syster men helst vill hon tala om sin tro. Lena Willemark sjunger En blomstertid nu kommer till en koralmelodi efter deras släkting Katarina Utas. För ett ögonblick stannar allt till i det lilla rummet där vi trängt ihop oss. Efter en stund börjar Elsa leta efter orden som Lena sjunger i sin psalmbok och följer noga med.

På byns ålderdomshem får vi få möta Lidia född 1933 och Milita, 1926. De berättar om kriget, om hungern och om deporteringen till Ural. När Militas familj kom tillbaka till sitt hus efter kriget var det redan bebott. Där bodde ryssar som vägrade flytta. Familjen fick till slut köpa tillbaka sitt eget hus. Kostnaden för det drogs från lönen från arbetet på byns kolchos. Vi träffar Lidia igen vid ett senare tillfälle och då sjunger hon sånger på tyska, svenska och ryska. Hon kan sitta tyst i minuter och leta i minnet men sen kommer sångerna.

Maria Norberg berättar

Vi besöker Maria Norberg och får på köpet träffa dottern Maria och hennes kusin Anna. Bägge två är i 40-årsåldern och läser svenska i byns skola två kvällar i veckan. Vi pratar på svenska och de är lite blyga. De sjunger alla tre i byns kör. Nu sjunger de för oss på svenska och ryska. Maria Norberg sjunger dessutom flera sånger på tyska. Hon har trots sina 81 år en stadig röst som klingar djupt och tonsäkert.

– Det som slog mig i den lilla svenska byn långt ute på slätten att folket här klarat av att anpassa sig under de politiskt och kulturellt brokiga sekler man har bott här. I Estland brukar man säga att det som är starkt och hårt lätt bryts, men att det som är mjukt böjer sig och förblir helt. Mitt i allt det slitna och trasiga, både i byn och i de gamla kvinnornas berättelser finns där något som bevarats. Känslorna för byn och för varandra, säger Sofia Joons som utöver att vara sångerska och spelman också är ordförande för Estlandssvenska Kulturrådet och arbetar aktivt både med och för den estlandssvenska kulturen.

Uttekade fascister

Efter fyra dagar i byn har delegationen besökt alla som fortfarande talar gammalsvenska. Det är märkligt att inse att deras språk kommer att försvinna med dem. Men språket

har fått leva i skymundan under lång tid. Under tiden före och efter andra världskriget var det inte möjligt att tala svenska öppet. Likheter med tyskan gjorde att de riskerade att utpekas som fascister om ryssar och ukrainare hörde dem.

Ser sig som svenskar

Frågan om nationalitet och etnicitet ställs på sin spets. Svenskttlingarna i byn ser sig som svenskar. Oavsett om de har svenska som modersmål eller inte. De har ukrainska medborgarskap och de talar ukrainska och ryska. De äldre talar dessutom tyska. Riktigt intressant blir det av att de ursprungligen stammar från Dagö i Estland som vid tiden för deportationen var ryskt. I hemmen ligger svenska veckotidningar, hänger svenska flaggor och bilder på svenska kungafamiljen. Kontakten med Sverige sker genom brev och några av dem har varit på kortare besök hos släktingar i det gamla landet. Gudstjänsterna i den svenska kyrkan håller psalmsångerna vid liv. Det finns också en liten kör som träffas och sjunger svenska sånger.

Koralerna kommer hem igen

Innan delegationen lämnar Gammalsvenskby ges två gudstjänster. En i den tyska kyrkan i grannbyn Schlangendorf och en i den svenska kyrkan. I tyska kyrkan hålls gudstjänsten på ukrainska, tyska och svenska. Psalmerna sjungs först på tyska och sen på ryska. Lena Willemark och Sofia Joons sjunger några av de folkliga koralerna som härstammar från Gammalsvenskby. De har sannolikt inte hörts här på över åttio år. Det är andlöst och tårar blänker i tystnaden. Det ger en vacker och spröd känsla av att koralerna som har vandrat från Dagö på 1700-talet till slätterna vid Dnjepr nu har kommit tillbaka igen efter att ha vilat i svenska arkiv. En musikalisk cirkel har slutits

– För mig har Katarina Utas koraler fått en helt ny betydelse efter mötet med människorna i Gammalsvenskby och efter att ha sett den leriga

bygatan och den mäktiga floden som löper längs byn. Vi spelade ju faktiskt in närmare 20 sånger. Det var långt över förväntan, säger Dan Lundberg.

Värme, gästfrihet och livsstyrka

Nu finns kvinnornas berättelser, deras röster och våra samtal förrevigade tillsammans med fotografen Torbjörn Ivarssons rika bildmaterial. Det är resans hårdvara som kommer att bevaras för efter-

världen. Resans deltagare tar med sig andra värden hem, olika för var och en. Ingen lämnas oberörd av värmen, gästfriheten och den enorma livsstyrkan vi mötte hos de svenska kvinnorna i byn vid tidens ände. Sofia Joons ser tillbaka och ger ett prov på vad resan betydde för henne:

– Jag har estlandssvenska rötter på min farfars sida och band till den estlandssvenska ön Nargö och är därmed vad man i Estland kallar ”historisk minoritet”. Som historisk

minoritet tittar man ofta bakåt i tiden för att våga ta steg framåt. Tanterna i Gammalsvenskby lärde mig att gå mer på känsla och blicka framåt. Där, i känslan, knyts allt samman. De innersta tankarna och känslan av att tillhöra ett vidare sammanhang. Då känner man sig inte ensam, varken i Gammalsvenskby eller Tallinn.

Jonas Nyberg

Tidningen Symfoni's chefredaktör

Rootsluse kaugeimal serval

Gammalsvenskby

Ukrainas Dnepri jõe ääres asuvas Gammalsvenskby külas on täna vaid kaheksa naist, kelle emakeeleks on rootsi keel. Nad kõik on väga vanad. Nad kõnelevad Hiiumaal 18. sajandil räägitud rootsi murret. Nad ise ütlevad, et räägivad vanarootsi keelt. Need naised on viimased külas elavad rootsi kultuurikandjad ja koos nendega kaob tõenäoliselt ka peaaegu 230 aastat imekombel püsinud rootsi kultuuripärand. Oktoobri lõpus külastas Gammalsvenskbyd Rootsi Rahvalauluarhiiv, püüdes uurida, kas rootsi lauludest ja kommetest on veel midagi alles. Ja dokumenteerida endisaegseid ja praeguseid lugusid, elusaatusi ja jutte.

1781. aastal sunniti Hiiumaa rootslased oma kodudest lahkuma. Kataariina II andis neile käsu asuda ümber Lõuna-Ukrainasse. Päris tühjade kättega nad jääma ei pidanud. Dnepri jõe ääres, Mustast merest sadakonna kilomeetri kaugusel pidid neid uues elukohas ootama uued majad ja viljakad põllud. 1781. aasta sügisel alustas ligi 1000 hiiumaalast oma jalgsirännakut, kaasas kõik, mida ühes võtta suudeti, rootsi keel ja luteri usk. Teekond kulges üle Pihkva, Moskva ja Kurski Lõuna-Venemaale. Üheksa kuud hiljem kohale jõudes oli nende arv poole võrra vähenenud. Külmal, nälja ja haigused tegid pika teekonna ajal oma töö. Uusi maju ees ootamas ei olnud ja põllud asusid kättenäidatud kohtadest kaugel. Pikk rännak ja selle ajal kogetud vintsutused mõjusid rängalt. Pärast esimest aastat Ukrainas oli hiiurootslasi järel vaid 135.

Keel ja traditsioonid

Katastroofilistest inimkaotustest hoolimata ehitati omale majad ja hariti maa üles. Naabrusesse rajati kolm sakslastega asustatud küla. Ja saksa keeles hakati rootslaste küla kutsuma nimega Altschwedendorf (Vanarootsiküla). Paljud rootsi traditsioonid püsisid elujõulisena. Külaelanike loomulikuks ühendajaks oli luteri usk, kus tähtsal ja enesestmõistetaval kohal oli kirikulaul. Kirikulaulude elushoidmine oli seda olulisem, et pikka aega külas rootsikeelset vaimulikku ei olnud.

Rootsi keel elas edasi, kuid külaelanikud vajasisid ka teisi keeli. Naaberküladega suheldes kasutati saksa keelt. Vene keel oli nii tsariajal kui Nõukogude perioodil ametlikuks keeleks. Lisaks sellele tuli kaupmeeste ja kaugemate naabritega kõneleda ukraina keelt. Neid nelja keelt enamik Gammalsvenskby

elanikest ka valdas. Jumalateenistusi peeti riigirootsi ehk nagu seda külas tänini kutsutakse, kõrgrootsi keeles. Nende endi rootsi murre oli vanamoodne juba väljarände ajal. Hiiumaal eksisteeris rootsikeelne elanikkond juba keskajal ja Ukrainasse kaasatoodud keelt polnud mõjutanud mitte niivõrd 18. sajandil Rootsis kõneldud, kuivõrd vanarootsi keel.

Eraldatus

Pikka aega elasid Gammalsvenskby elanikud Rootsist peaaegu isoleeritult. 1880. aastatel korraldati korjandus, mille tulemusel ehitati külasse rootsi kirik. See on omaaoliste seas unikaalne. Sel on täna nii torn kui kuppel. Kuppel ehitati 1989. aastal, kui õigeusu kogudus kirikuhoone üle võttis ja korda tegi. Nüüd kasutatakse seda nii õigeusu kui luteri jumalateenistuste tarbeks.

Foto: Torbjörn Ivarsson

Den mäktiga floden Dnjeper brukade byns barn fiska i och där lärde man sig simma. Förr var vattnet kristallklart. Det är det inte längre.

Dnepri jõgi. Seal käisid küla lapsed kala püüdma ja seal õpiti ujuma. Varem oli vesi kristallselge. Enam see nii ei ole.

Koju, töötatud maale

1920. aastatel, Vene revolutsiooni järellainetuses valitses Venemaal ja Ukrainas puudus pea kõigest. Talurahvas nälgis ja Gammalsvenskby polnud siin mingi erand. Mitmete jõududega püüti välja võidelda elanike väljarännuluba Rootsi. 1929. aastal see õnnestuski. Punase Risti kaitse all emigreeris Rootsi 885 gammalsvenskbylast. Maha jäi vaid käputäis. Nüüd mindi koju. Töötatud maale.

Majanduskriis ja tööpuudus

Uudis Gammalsvenskby elanike kojusaabumisest pärast 150 aastat Ukrainas äratas Rootsi ajalehtedes suurt tähelepanu. Suured päevalehed saatsid kohale ajakirjanikke, kes jälgisid kojusõitu ja kirjutasid eksootilistest rootslastest igapäevaseid lugusid. Etnograafid hõõrusid käsi ja valmistusid kohtumiseks puutumatu lõiguga Rootsi kultuuriajaloost, mis oli püsinud muutumatu alates 18. sajandist ja mille juured ulatusid juba 15. sajandil alanud väljarännuaega.

Päris nii, nagu loodeti, kojusaabumine siiski ei läinud. Rootsis valitses majanduskriis ja kõrge tööpuudus. Soe süli, mis pidi kojusaabunud avalikku vastu võtma, osutus kui mitte suletuks, siis vähemalt väga jahedaks. Rootsi võimud asutasid Jönköpingis Gammalsvenskby elanike majutamiseks eraldi laagri.

Katarina Utase koraalimeloodiad

Ja sinna laagrisse saadeti ka Rootsi Rahvamuusikakomisjonis töötav Olof Andersson. Tema oli üks meestest, kelle töö tulemusel anti 1922–1940 välja rahvamuusikakogumik Svenska låtar – Rootsi lood. Temani oli jõudnud kuuldus, et üks naistest, Katarina Utas valdas hämmastavalt laia rahvalike koraalide repertuaari. Katarina oli sündinud 1854. aastal ja Rootsi saabudes niisiis 75-aastane raugaeas naine. Vanu kirikulaule oli ta õppinud juba lapsena. Tema laulud osutusid tõeliseks varakambriks. 19. sajandil olid sisse viidud uued lauluraamatud, millega vanad kirikulaulud läksid

kasutusest välja ja kadusid. Katarina laulusõnad pärinesid 1695. aasta Svedbergi lauluraamatust, Svedbergi nn. Revali lauluraamatu nime all tuntud hilisemast väljaandest (Tallinn 1742 ja 1767) ning 1819. aasta Wallini lauluraamatust. Teine rahvaluulekoguja Nils Ståhlberg salvestas koraalid fonograafirullidele ja Olof Andersson pani kirja 44 rahvalikku koraali, mida Katarina laulis kindla ja väga musikaalse häälega. Koraalid avaldati 1945. aastal Olof Anderssoni kogumikus „Folkliga svenska koralmelodier” (Rootsi rahvakoraalid), mis hõlmas Gammalsvenskbys ja Eestis kogutud materjali. Selleks ajaks oli Katarina Utas juba ammu surnud. Üsna pea pärast Rootsi saabumist emigreeris ta Kanadasse ja suri seal mõni aasta hiljem. Kuid tema koraale lauldakse veel tänagi ja nõnda elab tema muusikaline pärand edasi.

Pooled tulid tagasi

Mis nendest kõlavate talunimedega külaelanikest – kõigist nendest Utastest, Annastest, Hoastest, Mal-

mastest ja Knutastest siis sai? Sada-kond emigreeris edasi üle Atlandi ookeani. Paljud väga vanad sattusid Gotlandi vanadekodudesse. Osa külaelanikest suutis kohaneda ja jäi Rootsi, kuid pea pooled pöördusid järgmistel aastatel külla tagasi.

Kaheksa naist veel alles

Nüüd on seal vaid kaheksa rootsi keelt emakeelena kõnelevat külaelanikku. Kõik on naised ja kõik kaheksakümneendates eluaastates. Rootsi Rahvalauluarhiiv lõi möödunud suvel küla väisamiseks delegatsiooni. Eesmärgiks oli uurida, mis rootsi kommetest, keelest ja võib-olla isegi muusikast veel alles on. Reisile läksid kaasa ka kaks lauljat ja pillimeest – Lena Willemark ja eestirootslane Sofia Joons, kelle repertuaari kuuluvad nii mitmedki Katarina Utase koraalid.

Omaette maailm

Gammalsvenskbysse saabumine on kui astumine teise maailma. Vanim külatänav on liivast ja mullast, meenutades pigem kuivanud jõesängi. Teed ääristavatel majadel on kaunid värvikirevad väravad, kuid toredus on vaid illusioon. Aedade ja väravate tagune on väsinud ja armetu. Valitseb tugev tunne, et oled siin võõras. Õnneks on reisil kaasas Karl-Erik Tysk. Ta on Rootsi kiriku vaimulik, käinud Gammalsvenskbys oma nelikümne korda ja tunneb kõiki küla rootslasi. Ta on delegatsioonile tejuhuks ja astub otsekui oma inimene külastatavate naiste juurde sisse. Me ei tea, kas me nende murret mõistame ja milliseks meie kohtumised kujunevad.

- Teadsime, et vanad koraalid olid kadunud juba 1929. aastal, kui Olof Andersson kohtus Jönköpingsi laagris Katarina Utasega. Muusika kannab endaga alati kaasas midagi enam kui ainult muusika ja me soovisime näha, kas saame kontekstist uut meele aru, ütleb Rahvalauluarhiivi juht ja reisi algataja Dan Lundberg.

Foto: Torbjörn Ivarsson

Sofia spelar talharpa under gudstjänsten i tyska kyrkan i grannbyn Schlangendorf. Sofia mängib naaberküla Schlangendorfi kirikus jumalateenistusel hiiukannelt.

Naiste lugu

Elsa Kozenko Utas võtab meid vastu oma türkiissinise maja ees, ukse kohal olevate viinapuuväätide all. Ta räägib vanamoodsas keeles, kuid me saame peaaegu kõigest räägitavast aru. Elsa sündis 1931. aastal Rootsis, kuid tuli külla, kui perekond juba järgmisel aastal sinna tagasi kolis. Ta jutustab kohutavast näljahädast 1930. aastatel, sellest, kuidas kogu perekond sõja ajal Saksamaale saadeti ja kuidas neid koju tagasi ei lastud. Selle asemel saadeti nad Komimaale, kaugele igikeltsa alale sunnitöölaagrisse. 1947. aastal Gammalsvenskbysse tagasi pöördudes olid paljud majad hävinud. Püsti olid vaid seinad. Põud ja ikaldus kestis mitu aastat ja puudus oli sõnulkirjeldamatu.

Otsid majad tagasi

Elsa räägib sãrasilmil ja kindla häälega. Mõne aja pärast astub majja tema õde Emma, kes on sügavalt usklik ja sekundeerib oma vanemale õele, kuigi püüab esmajoones rääkida oma usust. Lena Willemark laulab nende sugulase Katarina Utase meloodia järgi koraali „Nüüd õiteaeg on algamas”. Väikeses toas, kuhu olime end kokku surunud, tekib hetkeline vaikus. Siis hakkab Elsa otsima sõnu, mida Lena oma

lauluraamatust laulab ja ümiseb hoolega kaasa.

Küla vanadekodus kohtume Lidia (s. 1933) ja Militaga (s. 1926). Nad jutustavad sõjast, näljast ja küüditamisest Uuralitesse. Kui Milita perekond pärast sõda oma majja tagasi saabus, elasid seal juba uued inimesed, venelased, kes keeldusid lahkumast. Lõpuks oli perekond sunnitud omaenda maja tagasi ostma. Osturaha arvati küla kolhoosis teenitud töötasust maha. Hiljem saame Lidiaga uuesti kokku ja siis laulab ta saksa, rootsi ja vene keeles. Ta võib minutite kaupa vaikselt istuda ja mõelda sobrada, kuid siis need laulud tulevad.

Maria Norberg laulab

Külastame Maria Norbergi ja kohtume lisaks tema tütre Maria ja nõo Annaga. Mõlemad on 40. aastates ja õpivad külakoolis kaks korda nädalas õhtuti rootsi keelt. Räägime rootsi keeles ja nad on veidi häbelikud. Kõik kolm laulavad küla kooris. Nüüd laulavad nad meile rootsi ja vene keeles. Lisaks laulab Maria Norberg mitu laulu ka saksa keeles. Hoolimata oma 81 eluaastast on tal kindel hää, mis kõlab sügavalt ja puhtalt.

- Siin kaugel stepis asuvas rootsi külas rabas mind kõige enam see, et siinsed inimesed on suutnud poliitiliselt ja kultuuriliselt segastel aegadel ellu jääda. Õeldakse, et see, kes on tugev, murdub kergesti, kuid pehme paindub ja jääb alles. Keset kõike seda kulunut ja katkist nii külas kui vanade naiste juttudes on siiski midagi, mis veel terve. Tundded küla ja teineteise suhtes, ütleb Sofia Joons, kes lisaks laulja ja pillimehe tööle peab ka eestirootslaste kultuurinõukogu esimehe ametit ja tegeleb aktiivselt eestirootslaste kultuuri ja selle säilitamisega.

Fašistideks tembeldatud

Nelja külas viibitud päeva jooksul on delegatsioon külastanud kõiki, kes veel vanarootsi keelt räägivad. Mõistame, et nende keel kaob koos nendega. Kuid see keel elas pikka aega varjusurmas. Nii enne kui pärast Teist maailmasõda polnud rootsi keele avalik rääkimine võimalik. Sarnasuse tõttu rootsi keelega oli oht, et neid tembeldatakse fašistideks.

Peavad end rootslasteks

Päevakorda tõuseb rahvuse küsimus. Külas elavad rootslaste järeltulijad peavad end rootslasteks, olenemata sellest, kas rootsi keel nende emakeeleks on või mitte.

Neil on Ukraina kodakondsus ja nad räägivad ukraina ja vene keelt. Vanemad inimesed räägivad ka saksa keelt. Õige huvitavaks teeb asja see, et algselt pärinevad nad Hiiu- maalt, mis väljasaatmise ajal kuulus Venemaa koosseisu. Kodudes on Rootsi nädalalehed, Rootsi lipud ja Rootsi kuningliku perekonna pildid. Kontaktid Rootsiga toimuvad kirja teel ja mõned on vanal kodumaal elavaid sugulasi ka lühemat aega külastanud. Rootsi kirikus peetavad jumalateenistused hoiavad kirikulaule elus. On ka väike koor, kes esitab rootsikeelseid laule.

Koraalid jõuavad koju tagasi

Enne kui delegatsioon Gammalsvenskbyst lahkub, tehakse veel kaks jumalateenistust. Üks naaberküla Schlangendorfi saksa kirikus ja üks rootsi kirikus. Saksa kirikus peetakse jumalateenistust ukraina, saksa ja rootsi keeles. Kirikulaulud lauldakse kõigepealt saksa ja siis vene keeles. Lena Willemark ja Sofia Joons esitavad mõned Gammalsvenskbyst pärinevad rahvalikud koraalid. Tõenäoliselt pole neid siin kuulnud enam kui 80 aastat. Sügav vaikus. Pisarad helgivad. On ka kaunis ja habras tunne. Pärast Rootsi arhiivides puhkamist on Hiiu- maalt 18. sajandil Dnepri-äärsetele steppidele rännanud koraalid kodus tagasi. Muusikaline ring on täis saanud.

Foto: Jonas Nyberg

Lena Willemark och Elsa Kozenko Utas letar psalmtexter. Lena Willemark ja Elsa Kozenko Utas otsivad kirikulaulude sõnu.

- Pärast kohtumist Gammalsvenskby elanikega ning porise külatänavaga ja külast mööduva vägeva jõe nägemist on Katarina Utase koraalid omandanud minu jaoks uue tähenduse. Salvetasime ju ligi 20 laulu. Kaugelt enam, kui lootsime, ütleb Dan Lundberg.

Soojus, külalislahkus ja elujõud

Nüüd on naiste jutud, nende hääled ja meie jutuaJamised koos fotograaf Torbjörn Ivarssoni rikkaliku fotomaterjaliga jäädvustatud. See on reisilt saadud raudvara, mis jääb järeltulevatele põlvetele. Reisist osavõtjad võtavad endaga koju kaasa teised väärtused, mis igaühe jaoks erinevad. Hääbuvas külas elavate rootsi naiste soojus, külalislahkus ja tohutu elujõud ei jäta meist kedagi külmaks. Sofia Joons heidab pilgu tagasi ja toob näite, mida reis tema jaoks tähendas:

- Mul on isapoolse vanaisa poolt eestirootsi juured ja side Naisaarega ning kuulun seeläbi nn ajaloolisse vähemusrahvusesse. Ajaloolise vähemusrahvusena vaadatakse edasiminekuga sageli ajas tagasi. Gammalsvenskby naised õpetasid mind enam käima tunnetel ja vaatama ettepoole. Seal, tunnetes sõlmub kõik kokku. Sisemised mõtted ja tunne kuulumisest laiemasse konteksti. Siis end enam üksi ei tunda. Ei Gammalsvenskbys ega Tallinnas.

Jonas Nyberg
Ajakirja Symfoni peatoimetaja

Foto: Torbjörn Ivarsson

En för byn typisk grind med vackra smidesdetaljer och klara färger. Üks külale omastest väravatest. Kaunid sepsidetailid ja kirkad värvid.

Rapport från föreningen Ormsö Blod

I vårvinter 2011 tog min syster Vive Kari initiativ att sammankalla gamla skolkamrater från Ormsö. Nostalgi. Klart att man undrar hur någon lever, vad sysslar man med osv.

Först vände vi oss åt dem som bor i Norrby och dess grannbyar för med dessa hade man närmare kontakt redan i barndomstiden, och flera av dem hade vi pratat svenska med.

Tanken förverkligades den 17 maj 2011 i Aibolands Museum i Haapsalu där ett dussintal deltagare samlades. Till minne från oss, denna vackra vårdag planterade vi ett äppelträd i museets innegård.

Den livliga diskussionen visade att intresset växte och som ett resultat av detta ägde nästa möte rum på hotell Promenaadi den 17 september. Programmet var förberett av Vive som hade bjudit in Ivar Rüütli, som gav en översikt över estlandssvenskarnas historia. Hans gedigna kunskaper och gripande berättarstil fick alla lyssnarna att spetsa öronen. Kulturrådets verksamhet och visioner inför framtiden belystes av dess ordförande Neeme Kari, och som resultat av mötet beslutade vi att grunda en ny förening nästa gång, den 26 november.

En initiativgrupp bestående av Jonne Berggren, R. Kamarik och Toivio Tomingas som förberedde dokument och mötesmaterial. Mötet ägde rum i Rannarootsi Centrum där juristen Kersti Kaasik presenterade stadgar och stiftelseurkund till den blivande föreningen. De 20 närvarande lämnade genast in sin ansökan att bli medlemmar i föreningen och den 1 december lämnade vi in vår ansökan om registrering av föreningen Vormsi Veri hos notarius publicus och redan efter några dagar hade vi ett bankkonto på Swedbank.

Sedan hade vi ett par styrelsemöten till under vintern. Vi fastställde vår verksamhetsplan och skrev projektansökningar.

I 2012 års verksamhetsplan infördes följande konkreta verksamheter:

1. Att iordningsställa minnesmärket över Frihetskriget på Ormsö. Att förnya skriften på stenen och tillägga en extra stentavla med estnisk text. (Kommentar: Gjort! I morgonregnet den 23 juni höll vi ett litet minnesmöte för Segerdagen. Vi lade en krans och ljus på minnesmärkets sockel. Höll tal och tog bilder.)

2. Att iordningsställa "vissångerskan" Maria Murmans grav genom att placera en värdig minnessten, markera gravplatsen med kantstenar, fylla i kvadraten med sand och plantera blommor. (Gjort! Nu finns det ingen anledning att skämmas.)

3. Att iordningsställa och markera det gamla skolstället i Norrby genom att uppsätta en tvåspråkig stentavla. Att förse platsen med en informationstavla, sittbänkar och sopkorg. Att förbereda en eldplats. (Öppnades den 27 juli kl 14. Ca 40 deltagare var med, varav 4 f d elever i Norrby skola.)

4. Att anordna en midsommarfest i Diby. (Anordnad av Harry Rosenblad. Festen ägde rum den 22 juni och lyckades bra.)

5. Att eventuellt delta i Forneldarnas natt. (Blev inställd p g av brist på deltagare. Det var ju i slutet av augusti.)

6. Ormsö Blod fortsätter insamlandet av audio-, video- och fotominnen genom projektet "Låt oss samla ihop spillrorna", som initierades av Toivio Tomingas år 2011, för att komplettera samlingarna i Aibolands museum.

Vår verksamhet redovisas i tidningen Estlandssvensk som ges ut

Foto: M. Hammerman

Toivio Tomingas

på estniska och svenska två gånger om året. Jag ser fram emot att få fler skribenter och bilder där för att inte bli ensam och ensidig.

Meddelanden om och inbjudningar till vår verksamhet förmedlas av Rüüd Kamarik. Representationsrollen och kassan var mitt ansvarsområde detta år.

I september gav vi ut vår första tidning med vår förenings logotyp i hörnet. Årsmötet godkände det gjorda!

Den 14 oktober höll vi vårt årsmöte i Uuemõisa herrgård. Som gäst denna gång hade vi Solveig Sjöberg-Pietarinen från Finland, forskare i Hantverksmuseet i Åbo. Jag blev bekant med Solveig då Aibolands museum initierade ett samarbetsprojekt tillsammans med Åbo museum, "Aiboland – Åboland". I samband med detta besökte Solveig Haapsalu i somras och gruppen från Aibolands museum var på hantverkardagar i Åbo. Jag hade äran att delta. Jag berättade i flera sammanhang om estlandssvenskarnas historia för lokala svenskar där och läste upp dikter på dialekt som nu finns mellan pärmarna.

Projektet fortsätter, så att fotografen i läntidningen Lääne Elu, Arvo Tarmula har dokumenterat Aibotapeten på Solveigs beställning. I Finland ska det tryckas en kopia på tapeten i original storlek och utställas i Houtskär museum i Åbo skärgård. Och utställningen av Houtskär museum kommer till Läänemaa, förhoppningsvis också till Ormsö.

Solveig höll ett illustrerat föredrag om finlandssvenskarnas historia och öde under de två senaste seklerna som varade i en och en halv timme. Och klarade sig på flytande estniska! Mötet fortsatte, med sammanfattningar om det som gjorts och fastställande av planer för nästa år.

Där i planerna hittar vi iordningsställandet av graven till estlands-

svenskarnas hövding Hans Pöhl på Ormsö, den traditionella midsommarfesten och Segerdagen, och förevigandet av minne till Algot Bertil Friberg, Sverigemästare i diskuskastning 1950–51, marknadskalender för Rälby och markering av andra skolställen på ön. Det blir verksamhet för längre tid än vi själva lever.

Årets verksamheter förverkligades i samarbete med Ormsö kommunstyrelse, Estlandssvenska Kulturrådet, Estlands Folkkultursfond och föreningen Vormsi Veri. Vi hoppas

också att i framtiden att iordningsställa historiska platser på Ormsö, anordna kulturella aktiviteter, dra turisternas uppmärksamhet till platser som legat utanför synfältet osv. Vi är öppna för idéer och låt oss förena våra krafter för att goda tankar ska bli verklighet.

Som ett första tecken inkom samarbetsförslag från Rälby byförening (Ene Sarapuu). Vi hälsar Välkommen!

Stort tack till alla som stöttat vår verksamhet med råd och gärning!

Toivo Tomingas

Vormsi Veri MTÜ

Kevadtalvel 2011 algatas minu õde Vive Kari idee kutsuda kokku omaaegsed koolivennad ja -õed Vormsilt. Nostalgia. Ikka ju tahaks teada, kuidas keegi elab, millega tegeleb jne.

Pöördusime alustuseks nende poole, kes elasid Norrbys ja naaberkülades, sest nendega oli rohkem suhtlemist juba lapsepõlves. Sealhulgas nii mõnegagi rääkisime siis ju veel rootsi keelt.

Möte realiseerus 17. mail 2011 Rannarootsi Muuseumis Haapsalus, kuhu kogunes tubli tosin osalejat. Kena kevadpäeva mälestuseks jäi meist muuseumi aeda noor õunapuu.

Elav keskustelu näitas huvi kasvu, mille tulemusena toimus järgmine koosolek 17. septembril hotellis „Promenaad“. Seal oli programmi ette valmistanud Vive Kari, kelle kutsutuna andis eestirootslaste käekäigust läbi ajaloo, ülevaate hr. Ivar Rüütli, kelle sügavad teadmised ja haarav jutustamisstiil tõstsid kikki kõigi kohalolijate kõrva. Kultuurinõukogu tööd ja visioo-

ne tulevikust valgustas hr Neeme Kari. Koosoleku tulemusena aga otsustasime järgmisel korral, 26. novembril, asutada uue ühingu.

Initsiatiivgrupp, koosseisus J. Berggren, R. Kamarik, T. Tomingas valmistasid dokumendid ja koosoleku materjalid ette. Koosolek toimus Rannarootsi Keskuses, kus jurist Kersti Kaasik tutvustas loodava MTÜ põhikirja ja asutamislepingut. Kaksikümmend kohalolnud esitasid koheselt avaldused MTÜ-ga liitumiseks ja 1 dets. 2011 esitasime notaris avalduse Vormsi Veri MTÜ registreerimiseks. Mõni päev hiljem oli meil juba ka konto Swedbank`is

Edasi läks nii, et pidasime talvega paar juhatuse koosolekut, kinnitasime tegevuskava ja kirjutasime rahataotlusi.

2012. a. tegevuskavva kirjutasime järgmised, konkreetseid tegevused:

1. Korrastada Vabadussõja mälestusmärk. Uuendada kirjad kivil, lisada kõrvale kiviplaad eestikeelse tõlketekstiga. (Kommentaari: Tehud! 23. juuni hommikuses vihma pidasime väikese Võidupühale pühendatud mälestusmiitingu. Panime mälestuskivi jalamile pärja ja küünlad. Ütlesime kõnet ja tegime pilti.)

2. Teha korda Vormsi rahvalauliku Maria Murmani haud, paigaldades hiljemalt Olavipäevaks sinna soliidse hauakivi, piiritledes hauaplatsi äärekividega, täites ristküliku liivaga ja istutada püsililled. (Tehud! Nüüd ei ole enam põhjust häbeneda.)

3. Korrastada ja tähistada ajaloolise Norrby kooli asukoht kahes kee-

les kirjetega kiviplaadi paigaldamisega. Varustada plats infotahvli, istepinkide ja prügikastiga. Näha ette lõkkepaik. (Avasime 27. juulil kl. 14. Kohal oli umbes 40 osalejat, sealhulgas neli Norrby kooli vilistlast)

4. Korraldada Dibys Jaaniõhtu. (Korraldas Harry Rosenblad. Toimus 22. juunil ja õnnestus igati)

5. Pidada silmas võimalust osaleda muinastulede öö üritustes. (Jäi huviliste puudusel ära. Ikkagi augusti lõpp juba.)

6. Vormsi Veri jätkab FIE Toivo Tomingas poolt 2011. a. algatatud projekti „Korjame Killud Kokku“ raames audio-, video – ja fotomälestuste kogumist, aidates nii kaasa Rannarootsi Muuseumi fondide täienemisele.

Meie tegemisi kajastab ajaleht „Eestirootslane“, mis ilmub eesti- ja rootsikeelsena 2 korda aastas. Ootan sinna rohkem kirjutajaid ja pilte, et ma üksi ja ühekülgselt ei jääks.

Teateid ja kutseid meie ettevõtmistest edastab Rüüd Kamarik. Esindusroll ja kassa oli sel aastal minu õlul ja käes.

Septembris andsime välja oma esimese ajalehe, mille nurgal meie ühingu logo. Aastakoosolek kiitis tehtu heaks!

14. oktoobril pidasime Uuemõisa mõisahoones aastakoosolekut. Seekordseks külaliseks oli proua Solveig Sjöberg-Pietarinen Soomest, Turu Käsitöölise Muuseumi teadur. Solveig sai mulle tuttavaks, kui Rannarootsi Muuseum algatas koos Turu muuseumiga projekti, mille nimi „Aiboland – Åboland.“

Selle projekti käigus käis Solveig suvel Haapsalus ja Rannarootsi Muuseumi grupp Turus, käsitöölise päevadel. Mul oli au osaleda. Rääkisin mitmel puhul seal kohalikele rootslastele eestirootslaste ajaloost ja esitasin murdekeelseid luuletusi, mis siin nüüd kaante vahel.

Projekt jätkub nii, et Solveigi telimisel pildistas „Lääne Elu“

Foto: M. Hammerman

Oskar Friberg avtäcker minnestenen för Norrby skola vid invigningen i somras.
Oskar Friberg Norrby kooli mälestustahvliit avamas.

fotograaf hr Arvo Tarmula üles Rannarootsi vaiba. Sellest tehakse Soomes originaalsuurusega trükikoopia ja läheb üles Houtskäri muuseumi Turu saarestikus. Houtskäri muuseumi ekspositsioon aga jõuab Läänemaale, loodetavasti Vormsilegi.

Solveig pidas koosolekul Uuemõisas poolteist tundi kestnud illustreeritud ettekande soomerootslaste ajaloost ja käekäigust viimasel kahel sajandil. Ja ta sai hakkama tublis eesti keeles!

Koosolek jätkus, teadagi kokkuvõtetega tehtust ja pani paika järgmise aasta kavad.

Sealt leiame eestirootslaste eestvõitleja Hans Pöhli haua korrastamise Vormsil, juba traditsioonilise Võidupüha ja Jaanitule, Vormsil sündinud ja Rootsi 1950.-51. aasta kettaheite meistriks tõusnud Algot Bertil Fribergi mälestuse jäädvustamise. Rälby küla laadakalendri ja saare teistegi koolide asukohtade tähistamise. Tegevust jätkub kauemaks, kui meid endid.

Nii nagu tänavused ettevõtmised, mis on saanud teoks Vormsi Vallavalitsuse, Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu Eestis, Rahvakultuuri Fondi ja Vormsi Veri MTÜ koostöös, nii loodame ühisel jõul ja nõul tulevikuski korrastada Vormsil ajaloolisi objekte, viia läbi kultuuriüritusi, juhtida turistide tähelepanu objektidele, mis siiani vaateväljast väljas jne. Oleme avatud uutele ideedele ja ühendagem jõud, et head mõtted saaks teoks.

Sellest esimesed märgid on Rälby Külaseitsi (Ene Sarapuu) koostöösoov. Tere tulemast!

Suur tänu kõigile, kes meie tegemisi on nõu ja jõuga toetanud!

Toivo Tomingas

Talharpans renässans på Ormsö

I slutet av augusti hölls för femte året på rad en talharpskurs på Ormsö. Talharpan är ett kärt barn med många namn. På svenska heter det stråkharpa eller tagelharpa och talharpa är instrumentets namn på ormsömål.

Talharpan är ett medeltida instrument som då spelades över så gott som hela Europa för att sedan hamna i skuggan av andra stråkinstrument som tex fiolen. Så var inte fallet på Ormsö. Där levde talharpstraditionen vidare ända fram till slutet av 1800-talet och så sent som 1904 kunde den åländske musikstudenten Otto Andersson teckna upp talharpslåtar, som på mål kallas för leikar eller laikar efter Hans Renkvist och Urbas Anders från Borrbj.

Det är folkmusikskolan August Pulsti õpistu som sedan 2008 arrangerat årliga sommarkurser i talharpspel. I år var MTÜ Vormsi Kultuuriühing medarrangör. Kursen riktar sig både till duktiga talharpspelare och nybörjare. Många av deltagarna bor eller har rötter på Ormsö men den större delen kommer från andra delar av Estland och i år även från andra delar av världen – Italien, England och USA! I år hade vi 35 kursdeltagare och 4 lärare. Janne Suits och Sofia Joons arbetade främst med nybörjarna och de som redan är bra på att hantera sina talharpor fick lära sig låtar från Karelen av Rauno Nieminen och Pekko Käppi. I Karelen spelas ett instrument som heter jouhikko, som är en nära släkting till talharpan.

Rauno Nieminen är inte bara musiker och lärare utan även en erkänd instrumentmakare som ägnat en stor del av sitt liv till att utforska hemligheterna bakom de instrument som vår talharpa är nära besläktad med. Talharpskursen brukar i regel vara tre dagar lång, men eftersom Rauno var på plats förlängdes kursen i år med en dag för att deltagarna skulle få chansen att själva göra stråkar till sina instrument. Det bästa materialet för stråkar får man från ca 4-5 år

gamla rönnar som växt i mörkare skogspartier. Där blir de alldeles raka eftersom de sträcker sig upp mot ljuset och det växer heller inte ut några större grenar på dem. Den bästa skogen med stråkrönn hittade vi mellan byn och kyrkan i Hullo.

För att talharpsmusiken skulle klinga även utanför skolhuset där kursen ägde rum, hölls i år konserter i Kärrslätts fd bönhus, numera Kärrslätts atelje med Pekko Käppi och Rauno Nieminen och i Hullo kyrka, där ensemblen Strand... Rand framförde estlandssvensk mu-

sik på talharpa, fiol, tramporgel och gitarr. Talharpsdagarna på Ormsö är mycket intensiva och som gräddde på moset bjöd talharpspelarna på sin musik även kvällstid på Krog nr. 14.

För nästa kurs finns planer på att utöka kursen med en vecka, så att de som är intresserade av att bygga sig en egen talharpa av ormsömodell ska kunna göra det med hjälp av Rauno Nieminen.

*Sofia Joons
talharpspelare*

Foto: Sofia Joons

*De finska jouhikkospelarna Rauno Nieminen och Pekko Käppi spontana konsert i det gamla bönehuset numera Kärsleti ateljee.
Sooma jouhikko mängijate Rauno Niemise ja Pekko Käppi spontaanne kontsert vanas palvemajas ehk praeguses Kersleti ateljees.*

Hiiukandle taassünd Vormsis

Augusti lõpus peeti Vormsis juba viiendat aastat järjest hiiukandle kursust. Öeldakse, et heal lapsel mitu nime. Rootsi keeles kutsutakse hiiukannelt stråkharpa'ks või tagelharpa'ks, Vormsi murdes on selle muusikariista nimi talharpa.

Hiiukannel on keskaegne instrument, mida mängiti üle kogu Euroopa ja mis jäi hiljem teiste muusikariistade nagu nt viiuli varju. Vormsis nii ei juhtunud. Seal elas hiiukandle traditsioon kuni 19. sajandi lõpuni, ja veel 1904. aastal talletas Ahvenamaa üliõpilane Otto Andersson Borrbyst pärit Hans Renkvisti ja Urbas Andersi järgi hiiukandle lugusid, mida kutsuti murdekeeles leikar või laikar.

Alates 2008. aastast korraldab August Pulsti Õpistu iga-aastaseid hiiukandle suvekursuseid. Sel aastal oli kaaskorraldajaks MTÜ Vormsi Kultuuriühing. Kursus on suunatud nii kogenud hiiukandlemängijatele kui ka algajatele. Paljud osavõtjad elavad Vormsis või on sealt pärit, kuid enamik on mujalt Eestist ja tänavu koguni teistest maailma osadest – Itaaliast, Inglismaalt ja USA-st! Tänavu oli meil 35 kursustlast ja 4 õpetajat. Janne Suits ja Sofia Joons tegelesid põhiliselt algajatega, ja need, kes hiiukannelde käsitsemist juba tunnevad, õppisid Rauno Niemise ja Pekko Käppi käe all Karjala lugusid. Karjalas mängitakse jouhikko-nimelist pilli, mis on hiiukandlega lähedases suguluses.

Rauno Nieminen ei ole mitte ainult muusik ega õpetaja, vaid ka tunnustatud pillimeister, kes on pühendanud suure osa oma elust meie hiiukandlega väga sarnase instrumendi saladuste uurimisele. Tavaliselt kestab hiiukandle kursus kolm päeva, kuid Rauno kohaloleku

Foto: Sofia Joons

Rauno Nieminen visar kursdeltagarna vilket träslag man skall använda när man skall bygga sin talharpa.

Rauno Nieminen näitab kursustlastele, millist puitu hiiukandle ehitamisel kasutada.

tõttu pikendati seda tänavu päeva võrra, et anda osavõtjatele võimalus oma pillidele ise poognad valmistada. Parimaks poognamaterjaliks on 4-5-aastased pihlakad, mis on kasvanud varjualuses metsas. Valguse poole sirutudes kasvavad need seal täiesti sirgeks ja neil puuduvad ka suuremad oksad. Parima poognametsa leidsime Hullo küla ja kiriku vahelt.

Et hiiukandle helid ka väljaspool koolimaja kõlaks, peeti tänavu kontserte endises Kersleti palvemajas, praeguses Kersleti ateljees koos Pekko Käppi ja Rauno Niemisega, ning Hullo kirikus, kus hiiukandlel, harmooniumil ja kitarril esitas eestirootsi muusikat ansambel Strand... Rand. Vormsi hiiukandle päevad on väga tihedad ja kirsina tordi peal esitasid hiiukandle mängijad oma

muusikat ka õhtul Kõrtsis nr. 14.

Järgmisel aastal on kavas pikendada kursust ühele nädalale, et huvilised saaksid Rauno Niemise abil Vormsi tüüpi hiiukandle ehitamises ka ise osaleda.

*Sofia Joons talharpospelare
Hiiukandle mängija Sofia Joons*

Foto: M. Hammerman

Estlandssvenskar spelar för Estland i VM

När VM i innebandy startar den 2 december i Bern i Schweiz finns fem unga svenskfödda estländare med som spelar för Estland.

Det är estlandssvenskarna Johan Strömfelt bördig från Runö, Patrik Markus, Nargö och Jonas Thomsson, Ormsö samt Sverigeesterna Henrik Talme och Daniel Puunberg. Tidigare har även brodern Kristian Talme spelat i landslaget. Dessutom finns det i laget även några exilester från Finland, bl a målvakten Jaarko Saastamoinen. Tredjegerationens svenskfödda esters kunskaper i estniska är knappa eller obefintliga. Men det stör inte landslagets verksamhet, för den estniska förbundskaptenen är en äkta finne, Jari-Petri Anttila och arbetsspråket är engelska.

Nu håller vi tummarna för Estlands landslag och hoppas de når ett bättre resultat än sjundeplatsen i förra VM:et 2010 i Helsingfors.

Johan Strömfelt härstammar på sin fars sida från Runö. Min farfar och farmor flydde från Runö sommaren 1944 till Sverige. Johan berättar att han var i Estland första gången 1991 och därefter har han varje sommar semestrat på Runö. Johan var den som var först ut att spela i estniska landslaget i B-VM och sedan A-VM 2006 och sedan dess varit uttagen i landslaget och spelat VM som går

Fr. v. Patrik Markus, Johan Strömfelt och Jonas Thomsson i blåa tröjor möter Sverige i VM 2010.

Vasakult: Patrik Markus, Johan Strömfelt ja Jonas Thomsson (sinistes särkides) võistlemas 2010. a. MM-il Rootsi vastu. Foto: Eesti Saalihoki liit.

vartannat år. ”Det här blir mitt fjärde VM för Estland,” berättar han.

Patrik Markus pappa var två år då han flydde till Sverige undan kriget tillsammans med sina föräldrar. ”Jag har alltid vetat att jag är till hälften est. Min pappa talar flytande estniska men inte jag. Min mamma är svenska så hemspråket blev svenska.”

Jonas Thomsson berättar att hans morfar flydde tillsammans med sina föräldrar från Ormsö till Sverige på våren 1944 i en liten båt. Jonas har varit många gånger i Estland men ännu inte besökt Ormsö. Jonas har spelat innebandy sedan 7-8 årså-

ldern och tog studenten i världens första innebandygymnasium.

När Estlands landslag vann B-VM i Balrogs hemmahall och därmed kvalificerade sig för A-VM tog Jonas och Henrik Talme kontakt med Johan Strömfelt som då var den ende svensken i Estlands landslag och på den vägen är det. Han vann backarnas poängliga i A-VM 2008 i Tjeckien och gjorde ett ”hat trick” i matchen mot Schweiz i samma tävling.

Nu ser alla tre fram emot ett nytt VM och hoppas på att ta medalj i 2012 års A-VM.

Eestirootslased mängivad MM-il Eesti eest

2. detsembril Bernis algaval saalihoki MM-il osaleb Eesti koondise koosseisus ka viis Rootsis sündinud eestimaalast.

Need on eestirootslased Johan Strömfelt (Ruhnu), Patrik Markus (Naissaare) ja Jonas Thomsson (Vormsi juurtega) ning rootsieestlased Henrik Talme ja Daniel Puunberg. Varem kuulus koondise ridadesse ka Henriku vend Kris-

tian Talme. Lisaks osaleb MM-il ka Soomes elavaid väliseestlasi, sh väravavaht Jaarko Saastamoinen. Rootsis sündinud kolmanda põlvkonna eestlaste eesti keele oskus on napp või olematu. Kuid koondise tegutsemist see ei sega, sest Eesti peatreener on pesueht soomlane Jari Petri Anttila ja töökeeleks inglise keel.

Hoiame Eesti koondisele pöialt ja

loodame, et seekord jõutakse 2010. aasta Helsingi MM-il saavutatud 7. kohast kõrgemale.

Matš Rootsi koondisega 2010. aasta MM-il. Vasakult: Patrik Markus, Johan Strömfelt ja Jonas Thomsson

Johan Strömfelt pärineb isa poolt Ruhnust. Vanaisa ja vanaema põgenesid 1944. aasta suvel Rootsi. Johan räägib, et oli Eestis esimest

korda 1991. aastal ja et on seejärel kõik suved Ruhnus veetnud. Johan oli esimene Eesti koondise välismängija (B-divisjoni MM, 2006. aasta A-divisjoni MM) ja samast aastast koondise liige ning osalenud üle aasta toimuvatel MM-idel. „Juba neljas kord Eesti eest võidelda”, räägib ta.

Patrik Markuse isa oli kaheaastane, kui koos vanematega sõja eest Rootsi põgenes. „Olen alati teadnud, et olen poolenisti eestlane. Isa räägib ladusat eesti keelt, kuid

mina mitte. Ema oli rootslane, mistõttu kodukeeleks oli rootsi keel.”

Jonas Thomsson räägib, et tema emapoolne vanaisa põgenes koos oma vanematega 1944. aasta kevadel Vormsist Rootsi. Jonas on käinud Eestis palju kordi, kuid Vormsisse jõudnud veel ei ole. Jonas on saalihokit mänginud juba 7-8-aastaselt ja lõpetanud maailma esimese saalihokigümnaasiumi. Kui Eesti koondis Balrogi koduväljakul B-divisjoni MM-i võitis ja A-divisjoni MM-ile kvalifitseer-

us, võtsid Jonas ja Henrik Talme ühendust Johan Strömfelti, toona ainsa rootslasega Eesti koondises. 2008. aastal võitis Strömfelt Tšehhis toimunud A-divisjoni MM-il kaitsjate punktiliiga ja tegi samal võistlusel peetud matšil Šveitsi vastu hat-tricki.

Nüüd vaatavad kõik kolm lootusrikkalt tulevikku ja loodavad 2012. aasta A-divisjoni MM-ilt medali tuua.

Även damlandslaget har haft estlands-svensk förstärkning

När Estlands innebandydamer för första gången skulle delta i VM i landslagssammanhang fanns svenskfödda Kristin Hammerman, bördig från Ormsö med. ”Min pappa var två och halvt år när han hösten 1943, flydde tillsammans med sin mamma och två äldre systrar till Sverige.” berättar Kristin.

Kristin hade spelat innebandy på division 2-nivå i Sverige i 16 år och kontaktade den estniska landslagscoachen som tackade ja till kvalificerad förstärkning när landslaget nu för första gången skulle försöka kvalificera sig för VM i Danmark 2007 (Polen 2008). VM-kvalspelet gick av stapeln i Polen den 9-11

februari 2007. Där fick de orutinerade estniska damerna känna på hårt motstånd och förlorade matcherna mot Slovakien och Polen och det blev inget VM spel för estniska laget.

Kristin fortsatte inte sin estniska innebandykarriär då hon valde att trappa ner sitt innebandyspelande kort därefter. Kristin har dock fortsatt att spela innebandy med Djurgårdens inne-

Den estniska landslagstruppen 2007 med Kristin Hammerman knästående längst till höger med det röda hårbandet. Eesti maakoondis 2007. Kristin Hammerman paremalt esimene (põlvitamas, punase peapaelaga).

bandylag och är alltså aktiv i klubben men på en lägre nivå.

Eestirootslasest abiväge oli ka naistekoondises

Kui Eesti saalihokinaised maa-koondise tasemel esmakordselt MM-il osalesid, kuulus võistkonda ka Vormsi juurtega Kristin Hammerman. „Minu isa oli kahe ja poole aastane, kui ta 1943. aasta sügisel koos ema ja kahe vanema õega Rootsi põgenes”, räägib Kristin.

Kristin oli mänginud saalihokit 2. divisjoni tasemel 16 aastat ja

kui Eesti maakoondis 2007. aastal Taanis esmakordselt MM-kvalifikatsioonimängudele läks, tuli peatreener Kristini soovile vastu ja võttis ta Eesti koondisesse. MM-kvalifikatsioonimängud algasid Poolas 9.-11. veebruaril 2007. Seal kohtusid kogematud Eesti naised tugevate vastastega ja kaotasid Slovakkiale ja Poolale. Pääs

MM-ile jäi seekord tulemata. Kristin maakoondises ei jätkanud ja otustas mõne aja pärast saalihokist tagasi tõmbuda.

Klubitasandil, Djurgårdeni võistkonnas tegeleb ta sellega siiski edasi ja on endiselt aktiivne klubi liige.

Utflykten till godset Padise Mõis och Tohisoo med Vormsi perestrojka

Utflykten till Padise gods den 14 oktober, startade med buss från svenska kyrkan i Tallinn efter gudstjänsten. Det var mer än 40 deltagare som anmält sig, dessutom tillkom ett antal längs vägen bl.a. i Keila. Några kom också direkt till Padise gods.

Efter en bussresa på c:a 1 timme med några stopp där vi tog upp tillkommande deltagare anlände vi till Padise gods vid halv tretiden. Tyvärr visade det sig att Karl von Ramm inte kunde visa huvudbyggnaden personligen, han hade blivit tvingad att skyndsamt åka till sjukhuset med sin flickvän. Hans personal hjälpte dock till föredömligt och vi blev visade runt i hela den underbart vackert restaurerade huvudbyggnaden. Min personliga tanke var – precis så såg det ut för hundra år sedan! Fast nu var allt naturligtvis nytt och fräscht också.

Redan på 1600-talet kom Padise gods i den balttyska släkten von Ramms ägo. Den dåvarande borgmästaren i Riga, von Ramm, öppnade stadporten i Riga och hjälpte de belägrande svenska trupperna att inta staden. Som tack gav den svenske kungen godset Padise till von Ramm.

Bredvid Padise gods huvudbyggnad ligger den gamla vackra klosterruinen som nu är pietetsfullt restaurerad. Bl.a. hörde tidigare de estlandssvenska områdena Vippal och Korkis till Padise gods. Släkten von Ramm lämnade Estland 1939 tillsammans med de flesta andra balttyskarna efter Ribbentrop-Molotovpakten och Hitlers ”inbjudan” att återvända till ”hemlandet” Tyskland – ”Heim ins Reich”.

Efter en kortare vistelse i det tyskockuperade Polen beslöt sig familjen efter krigsslutet att lämna Europa och bosätta sig i USA. So-

nen Karl von Ramm, som nu är VD för hotellet och restaurangen, är född i USA, men har nu återvänt till Estland, och har med familjens hjälp restaurerat huvudbyggnaden och återskapat den gamla herrgården fullständigt. Restaureringen är mycket vackert utförd. Man utgick nästan från en ruin, och det har kostat en stor summa. I bottenvåningen finns nu en vackert inredd restaurang med angränsande rum för konferenser och sammankomster. I övervåningen har man inrett till hotellrum med mycket vackert inredda rum i gammal stil.

Efter en ytterst välsmakande trerätters lunch, fick vi även ta del av ett engagerande föredrag på estniska av Daina Jüristo. Daina, som säkert är känd av många av oss, var kommundirektör en kortare tid på Ormsö, och har ett stort intresse för estlandssvenskarna. Hon är själv ursprungligen lettiska, och berättade bl.a. om händelserna i Riga på sextonhundratalet som föregick von Ramms övertagande av Padise gods.

Efter en kortare paus för en rundvandring i klosterruinen och för att promenera lite i den vackra parken, steg vi återigen ombord på bussen för att i lagom tid hinna till vår nästa programpunkt, teaterföreställningen ”Vormsi perestrojka”.

Föreställningen hölls i Tohisoo mõis huvudbyggnad i Kohila c:a 45 min. bilväg från Padise. Denna plats är välkänd för de litteraturintresserade som har läst Carl Mothanders bok ”Baroner, bönder och bolsjeviker”. I boken används mest det balttyska namnet ”TOIS”

Teaterpjäsen framfördes av Sofia Joons och hennes partner Kristiina Ehin och har tidigare spelats på

Foto: Bo Stenholm

Vormsi perestrojka

Svenskdagen i Hapsal i somras. Pjäsen har även framförts i Stockholm och ”vår” Sofia och Kristiina har blivit mycket uppskattade överallt där pjäsen har framförts. Under föreställningen läser Kristiina Ehin mycket suggestivt valda delar direkt ur missionärens fängslade dagbok och Sofia spelar genuina folkmelodier från Ormsö på tagelharpa och fiol.

”Vormsi perestrojka” handlar om missionären Österblom som kom till Ormsö på 1870-talet. Ormsö, på den tiden, hade 13 krogar och dryckenskapen var utbredd. Österblom hade alltså mycket att göra, och att frälsa människorna i byarna och på krogarna och få dem över till ”Gud” var säkert ett hårt arbete, som pågick under en lång tid.

Lokalen vare fullsatt med ca 60-70 personer, vilka uppskattade föreställningen som var mycket gripande och intressant. Dessutom fick vi tillfälle att ställa frågor om pjäsen till Sofia och Kristiina efter föreställningen och en livaktig dialog uppstod med publiken och intresset för Ormsö och estlandssvenskarna väcktes.

Efter denna ”fullmatade” kulturdag återvände vi mätta och glada till Tallinn.

Bo Stenholm

Väljasõit Padise ja Tohisoo mõisatesse koos Vormsi perestroikaga

14. oktoobril toimunud väljasõit Padise mõisasse algas Rootsi-Mihkli kiriku juurest pärast jumalateenistust. Osavõtuks oli end kirja pannud enam kui 40 inimest, hulk osavõtjaid lisandus ka tee peal, nt Keilas. Mõned saabusid ka otse Padise mõisa.

Pärast umbes tunniajalist bussisõitu koos paari peatusega osavõtjate pealevõtmiseks jõudsime kella poole kolme paiku Padise mõisa. Kahjuks selgus, et Karl von Ramm ise peahoone tutvustada ei saanud (ta pidi koos oma elukaaslasega ootamatult haiglasse sõitma). Mõisa personal tuli siiski appi ja näitas meile kogu kaunilt restaureeritud peahoone. Mõtlesin, et just nii see maja 100 aastat tagasi välja nägi! Kuigi nüüd on kõik loomulikult uus ja värske.

Padise mõis läks von Rammide suguvõsa kätte juba 17. sajandil. Tollane Riia bürgermeister von Ramm avas Riia linnavärava ja aitas linna piiravatel Rootsi vägedel seda hõivata. Tänutäheks andis Rootsi kuningas von Rammile Padise mõisa.

Padise mõisa peahoone kõrval asuvad vanad kaunid kloostrivaremed, mis on nüüdseks pieteeditundeliselt restaureeritud. Padise mõisale kuulusid mh ka endised rannarootsi alad Vihterpalu ja Kurkse. Rammide suguvõsa lahkus Eestist 1939. aastal koos teiste baltisakslastega pärast MRP sõlmimist ja Hitleri „kutset” naasta Saksa „isamaale” – „Heim ins Reich”.

Pärast lühemat viibimist sakslaste okupeeritud Poolas otsustas perekond pärast sõja lõppu Euroopast lahkuda ja USA-sse asuda. Hotelli ja restorani praegune tegevjuht Karl von Ramm on sündinud USA-s, kuid naasis Eestisse ja on perekonna abiga mõisa peahoone restaureerinud ja vana mõisa

täielikult üles ehitatud. Restaureerimistööd on teostatud väga kaunilt. Alustati peaaegu et varemetest, ja kõik see on nõudnud palju raha. Põhikorrusel asub nüüd kaunilt sisustatud restorani koos konverentsi- ja koosolekuruumidega. Teisel korrusel on hotellitoad – vanas stiilis väga kaunilt sisustatud ruumid.

Pärast maitstvat kolmekäigulist lõunat kuulasime väga huvitavat Daina Jüristo ettekannet. Daina, keda paljud meist kindlasti tunnevad, oli mõnda aega Vormsi vallavanem, ja ta on suur eestirootslaste-huviline. Tema ise on päritolult lätlanna ja ta rääkis 17. sajandil Riias toimunud sündmustest enne Padise minekut Rammide kätte.

Pärast lühikest jalutuskäiku kloostrivaremetes ja kaunis pargis läksime taas bussi, et jõuda õigeaks ajaks järgmise kavapunkti, „Vormsi perestroika” juurde.

Etendus esitati Kohilas, Tohisoo mõisa peahoones, mis asub Padi-selt umbes kolmveerand tunni sõidutee kaugusel. Carl Mothanderi raamatut „Parunid, eestlased ja enamlased” lugenud kirjandushuvilistele on see koht vägagi tuttav.

Etenduse kandsid ette Sofia Joonna ja Kristiina Ehin, varem on seda mängitud möödunud suvel Haapsalu Rootsi päeval. Seda on mängitud ka Stockholmis ning „meie” Sofiat ja Kristiinat on hin-

Foto: Bo Stenholm

*Daina Jüristo berättar om Padise gods historia
Daina Jüristo Padise mõisa ajaloost rääkimas*

natud kõikjal, kus tükki esitatud. Etenduse ajal loeb Kristiina Ehin väga sugestiivselt misjonäri päevikust pärinevaid lõike ja Sofia mängib hiiukandlert ja viiulil vanu Vormsi rahvaviise.

„Vormsi perestroika” kõneleb 1870.-tel aastatel Vormsile saabunud misjonär Österblomist. Sel ajal oli Vormsis 13 kõrtsi ja joomine kõikjal levinud. Österblomil oli niisiis tegemist kuhjaga, ning küla-des ja kõrtsides inimeste päästmine ja nende toomine „Jumala” juurde oli vast küll ränk töö, mis kestis pikka aega.

Saal oli rahvast täis! Publik oli huvitavast etendusest lummatud. Pärast etendust saime ka võimaluse esitada Sofiale ja Kristiinale etenduse kohta küsimusi, mille käigus tekkis elav arutelu ja kasvas huvi Vormsi ja eestirootslaste vastu.

Pärast tihedat kultuuripäeva sõitsime rõõmsalt ja rahulolevalt Tallinna tagasi.

Bo Stenholm

Aibolands museum tjugo år

Våren 1988 grundades Samfundet för Estlandssvensk Kultur och en av målsättningarna var att starta sitt eget museum. År 1992 grundades ett Estlandssvenskarnas museum på initiativ av Maido Limbak (museichef 1992–1998) tillsammans med många andra duktiga människor – någon skänkte värdefulla föremål till museet, någon stöttade finansiellt, någon hjälpte till med att bygga upp museet. Så, efter flera år av kontinuerligt arbete fick museet sina egna byggnader där den första utställningen öppnades år 1997.

Museets stora dag, det högtidliga öppnandet av säsongen ägde rum år 2002 med deltagande av Deras Majestäter Sveriges Konung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia. Redan ett halvt år tidigare hade museets ”torsdagstanter” börjat brodera den historiska ”Aibotapeten” för denna viktiga händelse. På den illustrerade ”tapeten”, formgiven av Jorma Friberg, rullas estlandssvenskarnas 1000-åriga historia upp.

Museets ”torsdagstanter” började med sina sammankomster, ledda av Agneta Tomingas, år 1997, och i år kunde de fira sitt femtonde

verksamhetsår. Varje torsdag samlas Agneta Tomingas, Silvi-Astrid Mickelin, Silvi-Ellen Õismaa, Aino Sillamägi, Sigrid Tarkmeel, Ene Smõslova, Anu Mätlik och Sirje Johannes i museets hantverksrum, där de sysslar med att visa upp estlandssvenska hantverkstraditioner, besökarna får också höra historier om olika svenskbygder. Tanterna deltar aktivt i olika aktiviteter både i och utanför museet. Museets särprägel och stora rikedom består i våra ”torsdagstanter”, utan vilkas insats hade vi varit ett av de vanliga museerna. Under de senaste tre åren har tantklubben fått sällskap av den alltid glada Elsa Arjak (20.02.1924–02.11.2012), som tyvärr har lämnat oss.

I början av 2012 tog vi över Runö museum från Saaremaa länsmuseum, inklusive Korsgårdens byggnader.

Den 15-17 juni ordnade vi talkoarbete på Korsgården och då vi iordningsställde Korsgårdens gårdstomt och stalltak. I oktober reparerades stallet och ett provisoriskt tak lades på. Detta arbete finansierades med bidrag från Konung Gustaf VI

Foto: M. Hammerman

Ülo Kalm och Anu Raagmaa visar upp Aibolandsdräkten.

Ülo Kalm ja Anu Raagmaa tutvustavad Rannarootsi Muusueami ametirõivaid.

Adolfs fond för svensk kultur och Estlands kulturministerium. Den 1 oktober efterträddes Märt Kapsta av Andre Nõu, som ny museichef på Runömuseet.

Den 9 juli var medlemmarna i Rickul/Nuckö Hembygdsförening på besök. Vi visade museets utställningar och berättade om våra framtidsplaner. Göte Brunberg hade sammanställt en översikt över sevärdheter i den historiska kommunen Sutlep och från museets sida verkade jag som ciceron på platsen.

I samband med jubileumsåret målade vi om våra byggnader och iordningsställde tomten. I mitten av maj blev det nya trästaketet färdigt. Målningsarbetena på byggnaderna började med talkodagar den 2-3 juni. Sedan användes alla lediga stunder inför den stora Svenskdagen den 21 juli, till att måla byggnaderna och vi hann precis bli färdiga med målningsarbetet.

Förra året vände jag mig till avdelning för kläddesign på Estlands

Foto: M. Hammerman

Alar Schönberg hälsar kungaparet och presidentparet välkomna till invigningen.
Alar Schönberg tervitab Rootsi kuningapaari ja Eesti presidendipaari.

Konstakademi med ett förslag att designa och sy upp en unik klädsats till våra museianställda och torsdagstanterna, som skulle ge budskap om estlandssvenskar men samtidigt inte har något samband med deras traditionella folkdräkter. Först planerade man lämna arbetet åt studenterna, men tyvärr blev det för svårt för dem. Professor Vilve Unt (chefen i kläddesignavdelning). Margareta Teeäär (ansvarig för syverkstaden), och projektledaren Marit Ahven tog över saken och på Svenskdagen använde vi för första gången den nya dräkten. På kvinnornas förkläden trycktes det olika motiv – från Runö, Ormsö och Nuckö, som lånades från museets ”Aibotapet” och som påminner om olika svenskbysgder.

Årets Svenskdag som anordnades gemensamt av Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland och Aibolands museum den 21 juli, var ägnad åt museets 20-årsjubileum där alla intresserade fick ta del av kulturprogrammet som varade hela dagen.

I sitt hälsningsanförande tackade Anne-Ly Reimaa, vicekansler i kulturministeriet, museets ”torsdagstanter” för deras insats vid spridning av det estlandssvenska kulturarvet och överlämnade ett tackbrev från kulturministern.

Den högtidligaste delen av dagen var invigningsceremonin för museets utställningshus som köptes till museet med bidrag från Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur och med en donation från Eva och Bengt Heyman. Huset döptes till ”Heymans hus” och invigdes av Patrik Göransson, kyrkoherde i Svenska S:t Mikael's församling i Tallinn.

Från museets sida uttryckte vi vår tacksamhet till familjen Heyman och vi är också tack-samma för bidraget från Sveriges konungafond och alla goda människor som stöttat museet.

Ett stort intresse visades för presentationsmaterial från hem-

bygdsföreningar. Köerna av nyfikna tog inte slut under hela dagen. Skådespelet av Sofia Joons, ”Vormsi Perestrojka” mottogs varmt. Under ledning av Raul Targamaa kunde alla tillsammans sjunga välkända svenska sånger. Den långa dagen avslutades med en mycket intressant dokumentär om estlandssvenskarnas historia ”Det försvunna landskapet” av Aapo Roselius från Finland, med filmmakarens personliga introduktion till filmen.

Det blev en innehållsrik dag. Stort tack till det Estlandssvenska Kulturrådet och alla anordnare och deltagare.

I somras, för tredje året i rad, fick museet hjälp att hålla museet öppet av frivilliga, Ove Knekt från Helsingfors i två veckor och Rainer Åkerblom från Åland i tre veckor. Stort tack till er, våra vänner!

Museets jubileumsår erbjöd flera aktiviteter. Den 29 mars öppnades den förnyade utställningen över Bertelsgården i Vippal. Den 14 april tjärade vi båtar under en talkodag. De traditionella temadagarna om olika fiskarter ägde rum den 28 april (isströmming), den 26 maj

Foto: M. Hammerman

Del av Aibotapeten.
Rannavaip. Fragment.

(näbbgädda) och den 11 augusti (flundra). Temadagen om vassbuk som var planerad den 3 november måste tyvärr ställas in. Havet hade visat sitt stormiga anlete och fiskarna kunde inte gå till sjöss.

Som stipendiat från Svenska kulturfonden i Finland arbetade på museet Johan Enkvist, vars uppgift är att gå genom hamnböcker i Helsingfors hamn under 1873–1940 och sammanställa en översikt över de estländska båtarna som stannade i Helsingfors under denna tidsperiod. Vi får veta en hel del om fartygen i hans översikt – kaptenens namn, fartygets storlek, uppgifter om lasten och annat intressant. Projektet fortsätter nästa år med en ny stipendiat. Arbetet kommer att resultera i en bit av estnisk och estlandssvensk sjöfartshistoria som det inte forskats på hittills.

Den 19 maj hade museet fritt inträde kl 18–23. Under hela kvällen visade vi gamla filmer om estlandssvenskarna, man kunde också besöka museets utställningar. Under kvällen besöktes museet av 261 gäster. Flera filmer besågs av en fullsatt sal.

I juli deltog vi på Tallinns sjödaggar i Sjöfartsmuseet, där vi presenterade det estlandssvenska kulturarvet.

På Olofsdagarna på Ormsö deltog från museets sida kurator Jorma Friberg. Tillsammans med ”torsdagstanternas” representanter deltog vi också i firandet av Runökyrkas 100-årsjubileum.

Foto: M. Hammerman

Anne-Ly Reima hälsar på ”Torsdagstanterna”.

Anne-Ly Reimaa tervitab „neljapäevamemmesid”.

Kyrkoherde Patrik Göransson välsignade museihuset.
Õpetaja Patrik Göransson muuseumimaja õnnistamas.

Foto: M. Hammerman

Den 5 augusti deltog museet på den högtidliga återinvigningen av den konserverade kapellruinen på Odensholm och jag erinrade mig mitt första besök på ön år 1988 med Nuckö kommuns delegation. Flera deltagare fick möjlighet att segla från Derhamn till "holmen" med museets jalabåt och fick en oförglömlig upplevelse genom att segla tillbaka till Derhamn med Jorma Friberg som styrman.

Under en hel vecka i augusti presenterade museets intendent Anu Raagmaa det estlandssvenska kulturarvet och hantverkstraditioner på Klosterbackens Hantverkermuseum i Åbo, tillsammans med Toivo Tomingas, Silvi-Astrid Mickelin, Ene Smöslova och Sirje Johannes från "torsdagstanterna". Nuckö folkdanslag uppträdde med dans och en damduo med sång.

Den 6 september fick vi besök av museipedagogerna i Estland och samma dag kl 13 ägde Sofia Joons konsert "Strand...Rand II" rum.

Med stöd från Kulturrådet deltog vi i september i Minoritetsföreningarnas "Etnomarknad" på Rådhusplatsen i Tallinn under två dagar, där vi presenterade det estlandssvenska kulturarvet och museet.

Jag har också vänt mig till Toivo Tomingas och förslagit att han ska skapa en egen nationalsång till estlandssvenskarna. Idag har vi fått både text och noter på papper. Jag hoppas att sången blir väl mottagen av alla estlandssvenskar och riktar ett stort tack till Toivo.

Den 24 september anordnade kulturministern Rein Lang en mottagning i svenska S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn och samtidigt öppnade utställningen "Estlandssvensk" av Anders Hjemdahl och Camilla Andersson. Museet hade äran att förbereda utställningen och över-sätta den till estniska.

Den 29 september öppnade fotografen Patrik Rastenberger och producenten Mikael Sjövall en mycket tilltalande utställning "Aiboland" på Nationalbiblioteket i Tallinn, med museet som samarbetspartner.

I oktober deltog vi för tredje gången på den traditionella strömmingsmarknaden i Helsingfors, med stöd från Svenska kulturfonden i Finland. I ett angenämt samarbete med träbåtsföreningen "Vikan" seglade vi dit med galeasen "Hoppet", som fortsatte därmed sin segling mellan Estland och Finland som en gång i historien hade brutits. Detta gjorde

resan minnesvärd för oss alla, "Hoppet" är räddat för oss.

I presentationsdagen över Läänemaa som anordnades av föreningen Läänemaa Turism i Estniska huset i Stockholm, representerade Eva Mägar Aibolands museum.

Den 6 december kl 12 har vi en studiecirkel om tillverkning av halmkronor i samarbete med museet, "torstagstanter" och Hantverkermuseet i Åbo. Var och en kan göra en vacker halmkrona och mycket annat intressant åt sig.

Den 28 december för 20 sedan grundades museet. Så har vi firat vårt jubileumsår i år. I våras föreslog ordförande i Rickul/Nuckö hembygdsförening, Ingegerd Lindström att ge ut ett nytryck av Sven Danells bok "Guldstrand" på estniska. Jag vill gärna hoppas att vi kan presentera boken på museets födelsedag. Bokens utgivande stöttes finansiellt av Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland, Rickul-Nuckö hembygdsförening och Svenska Ambassaden i Tallinn.

Under dessa 20 år har man hunnit med mycket lovvärt, och vi är uppriktigt och hjärtligt tacksamma för alla som hjälp till museets utveckling.

För att museet kunde utvecklas vidare och vara modernt, behöver vi fortfarande allas stöd. Det är bara tillsammans vi kan bevara våra förfäders kulturarv och presentera det på värdigt sätt.

Fortfarande kan var och en göra sin insats och stötta Aibolands museum. Museets kontonummer hittar du på vår hemsida www.aiboland.ee.

Vid tillbakablick på det gångna året försäkrar jag er att året blev jubileet värdigt.

Jag önskar till er alla God Jul och många trevliga möten och minnesvärda upplevelser på Aibolands museum!

Ülo Kalm, museichef

20. aasta Rannarootsi muuseumis

Kevadel 1988. aastal asutati Eestirootslaste Kultuuri Selts, mille üheks eesmärgiks sai rajada oma muuseum.

Eestirootslaste oma muuseum asutati Mairo Limbaku (muuseumi direktor aastatel 1992–1998) eestvedamisel 1992. aastal koos paljude tublide aktiivsete inimeste kaasabiga – kes annetas muuseumile väärtuslikke esemeid, kes toetas rahaliselt, kes aitas muuseumi ülesehitamisel. Nii ehitati ümber mitme aasta pikkuse järjepideva töö tulemusel muuseumile oma majad, kus esimene näitus avati 1997. aastal.

Muuseumi suursündmus, pidulik hooaja avamine, toimus 2002. aastal Nende Majesteetide Rootsi Kuningas Karl XVI Gustaf ja kuninganna Silvia osalemisel. Juba pool aastat varem alustasid muuseumi „Neljapäevamemmed“ tähtsa sündmuse tarvis Jorma Fribergi kujundatud ajaloolise „Rannavaiba“ tikkimist. Illustreeritud vaiba 20 meetril rullub lahti kogu eestirootslaste 1000 aasta pikkune ajalugu.

Muuseumi „Neljapäevamemmed“ alustasid Agneta Tomingase eestvedamisel kooskäimist 1997. aastal ning tänavu täitus 15. tegevusaasta. Igal neljapäeval kogunevad

Foto: M. Hammerman

Hambergs hus till vänster som bl a inrymmer museets administration, samlingsrum och bibliotek, till höger det nymålade Aibolands museum

Hambergi maja (vasakul), kus asub mh muuseumi juhtkond, koosolekusaal ja raamatukogu. Paremal äsjavärvitud näitustemaja

Agneta Tomingas, Silvi-Astrid Mickelin, Silvi-Ellen Öismaa, Aino Sillamägi, Sigrid Tarkmeel, Ene Smõslova, Anu Mätlik, Sirje Johannes muuseumis oma käsitöötuppa, kus nad tegelevad eestirootslaste käsitöö traditsioonide tutvustamisega, samuti saavad külastajad kuulda lugusid erinevate eestirootslaste asualade kohta. Memmed löövad aktiivselt kaasa muuseumi tegevuses ja erinevatel üritustel. Rannarootsi muuseumi ainulaadsus ja suur rikkus seisneb

meie „neljapäevamemmedes“, ilma kelleleta oleksime üks paljudest tavalistest muuseumitest. Viimased kolm aastat täiendas memmede klubi alati rõõmsameelne Elsa Arjak (20.02.1924–02.11.2012), kes kahjuks lahkus igaviku teele.

Aasta algas muuseumile Ruhnu muuseumi koos Korsi talu hoonete kompleksiga ülevõtmisega Saaremaa muuseumilt. 15.-17. juunil korrasime talgukorras Korsi talu krundi ja lappisime lauda katuse. Oktoobris sai Rootsi Kuningas Gustaf VI Adolfi rootsi kultuurifondi ja Kultuuriministeeriumi toetusrahast remonditud laut ning paigaldatud ajutine katus. Ruhnu muuseumi senise juhataja Märt Kapsta asemele asus 1. oktoobrist ametisse Andre Nõu.

9. juulil tutvustasime Riguldi/Noarootsi Kodukandiühingu liikmetele Rannarootsi muuseumi näitusi ja tuleviku plaane. Göte Brunberg oli koostanud ülevaate ajaloolise Sutlepa valla vaatamisväärsustest. Muuseumi poolt olin huvilistele teejuhiks tutvumisel vaatamisväärsustega kohapeal.

Juubeliaasta puhul värvisime muuseumi majad üle ja heakorrasime

Foto: M. Hammerman

*Drottning Silvia och Presidenten Rütels fru Ingrid .
Kuninganna Silvia ja proua Ingrid Rütel.*

krundid. Mai keskpaigaks sai valmis uus puidust piirdeaed. Majade värvimine algas talgupäevadega 2.-3. juunil. Järgnevalt kulusid muuseumi töötajate kõik vabad hetked kuni Suure Rootsi päevani 21. juulil majade värvimisele ning ürituseks jõudsimel ilusasti tööga valmis.

Eelmisel aastal pöördusin Eesti Kunstiakadeemia moedisaini osakonna poole ettepanekuga disainida ja õmmelda muuseumiperele koos neljapäevamemmedega omanäoline rõivakomplekt, mis edastaks sõnumi eestirootslastest, samas poleks nende varasemate rahvariitidega otseselt seotud. Töö oli alguses plaanitud anda tudengitele, mis kahjuks

Foto: Ülo Kalm

käis neile üle jõu. Kunstiakadeemia moedisaini osakonna juhataja prof. Vilve Unt, õmblustöökoja juhataja Margareta Teeäär ja projektijuht Marit Ahven võtsid asja käsile ja Suurel rootsi päeval kandsime esmakordselt uusi rõivaid. Naiste põlledel trükiti erinevad motiivid – Ruhnu, Vormsi ja Noarootsi, mis laenati muuseumi „Rannavaibalt“, mis teadvustavad eestirootslaste erinevate asualade olemasolu.

Tänavune Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu ja Rannarootsi muuseumi korraldatud Suur rootsi päev 21. juulil oli pühendatud Rannarootsi muuseumi 20. juubelile, kus kõik huvilised said osa kogu päeva kestnud kultuuriprogrammist.

Külalisi tervitas Kultuuriministeeriumi asekancler Anne-Ly Reimaa, kes tänas muuseumi „Neljapäevamemmi“ panuse eest rannarootslaste kultuuripärandi tutvustamisel

ja andis neile üle kultuuriministri tänukirja.

Üheks päeva pidulikumaks osaks oli eelmisel aastal Rootsi kuninga Gustaf VI Adolfi rootsi kultuuri fondi toetusel ja perekond Eva ja Bengt Heymani suurannetuse eest muuseumile ostetud näitusemaja kinnistu pidulik õnnistamise tseremoonia. Maja sai nimeks „Heymans hus“ ning Rootsi-Mihkli koguduse õpetaja Patrik Göransson õnnistas maja.

Muuseumi poolt avaldasime tänu perekond Heymanile ning oleme tänulikud Rootsi kuningafondi toetusele ja kõikidele headele inimestele, kes muuseumi toetanud.

Suur huvi oli eestirootslaste kodukandiühingute tutvustavate materjalide vastu. Huviliste järjekorrad nende juures ei lõppenud kogu päeva jooksul. Sofia Joonsi näitemäng „Pestiroika“ võeti soojalt vastu.

Foto: Ülo Kalm

Korsgårdens ladugård före och efter restaureringen
Korsi talu ait enne ja pärast restaureerimist

Raul Targamaa eestlaulmisel said kõik koos laulda tuntud rootsikeelseid laule. Pika päeva lõpetas Aapo Roseliuse väga huvitav film eestirootslastest, mida tutvustas isiklikult autor Soomest.

Päev sai sisukas. Täna Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu ja kõiki korraldajaid ning osalejaid.

Suvel olid kolmandat korda muuseumis abiks vabatahtlikud Ove

Foto: M. Hammerman

Eva och Bengt Heyman tillsammans med
Ülo Kalm vid namngivningen av museihuset till „Heymans hus“.

Eva ja Bengt Heyman koos Ülo Kalmuga
„Heymani maja“ ristimisel.

Knekt Helsingist kaks nädalat ja Rainer Åkerblom Ahvenamaalt kolm nädalat, kellest oli suur abi. Suur tänu Teile sõbrad.

Muuseumi juubeliaasta pakkus mitmeid üritusi. Pärtli talu uuen-
datud näituse avasime 29. märtsil.

Paatide tõrvamise talgupäev toimus 14. aprillil. Traditsioonilised kala suitsutamise päevad toimusid – 28. aprillil jääräim, 26. mail tuulehaug, 11. augustil lest. Kahjuks jäi 3. novembrile planeeritud kilu päev kala puuduse tõttu ära. Meri näitas oma sügisest tormist palet ja kalurid merele ei pääsenud.

Rootsi Kultuurifondi Soomes stipendiumi toetusel töötab muuseumis tänavu Johan Enkvist, kelle ülesandeks on läbi töötada Helsingi sadamaraamatud alates 1873–1940 ja koostada ülevaade Eesti laevadest, mis sel ajavahemikul Helsingi sadamas peatusid. Koostatud ülevaates saame teada aluste kohta – kapteni nime, laeva suuruse, andmed lasti kohta ja veel palju huvitavat. Projekt jätkub

uuel aastal uue praktikandiga. Töö tulemusel saab kokku tüki eestlaste ja eestirootslaste meresõidu ajaloost, mida siiani uuritud ei ole.

19. mail oli muuseum tasuta avatud õhtul kella 18.00-23.00. Kogu õhtu jooksul näitasime vanu filme eestirootslastest, samuti sai tutvuda muuseumi näitustega. Õhtu jooksul külastas muuseumi 261 inimest. Mitut filmi vaatas täissaal huvilisi.

Juulis osalesime kaks päeva Tallinna merepäevadel Meremuuseumis ja tutvustasime rannarootslaste kultuuripärandi.

Muuseumi poolt osales kuraator Jorma Friberg Vormsis Olavi päeva üritustel. Samuti osalesime kogu muuseumi perega koos „neljapäevamemmede“ esindajatega Ruhnu kiriku 100. juubeli üritustel Ruhnus.

5. augustil osales muuseum Osmussaare konserveeritud kabelivareme pidulikul taasavamisel. Oma tervituses meenutasin kokkutulnuile esimest külaskäiku valla delegatsiooniga saarele 1988. aastal. Mõnel üritusel osalejal oli võimalus muuseumi jaalaga sõita Dirhamist saarele ja õhtul saada erakordne elamus purjetades kapten Jorma Fribergi tüürimisel tagasi Dirhami.

Augustis tutvustas muuseumi peavarahoidja Anu Raagmaa terve nädala koos „Neljapäevamemmede“ Silvi-Astrid Mickelini, Ene Smõslova ja Sirje Johannesega, Noarootsi naisrahvatantsurühmaga ja naisduetiga ning Toivo Tomingasega eestirootslaste kultuuripärandi ja käsitöö traditsioone Turu käsitöö muuseumis Soomes.

6. septembril olid meil külas Eesti muuseumide pedagoogid ja kell 13.00 toimus Sofia Joonsi kontsert „Strand...Rand II“.

Septembris osalesime Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu toetusel kahel päeval Etnolaadal Tallinna raeoja platsil ja tutvustasime eestirootslaste kultuuripärandi ja muuseumi.

Pöördusin Toivo Tomingase poole ettepanekuga luua eestirootslastele oma hümn. Täna on paberil nii

tekst kui noodid. Loodan, et laul võetakse omaks. Aitäh, Toivo!

24. septembril korraldas kultuuriminister Rein Lang Rahvuste päeva raames vastuvõtu Rootsi-Mihkli kirikus ja avas Anders Hjemdahli ja Camilla Anderssoni näituse „Eestirootslane“. Muuseumil oli au näituse eesti keelde tõlkimise ja valmistamise korraldamine.

29. septembril avasid fotograaf Patrik Rastenberger ja produtsent Mikael Sjövall Rahvusraamatukogu väga sügavasisulise fotonäituse „Aiboland“, mille tegemisel oli muuseum koostööpartneriks.

Oktoobris osalesime Rootsi Kultuurifondi toetusel kolmandat korda traditsioonilisel Silgulaadal Helsingis Soomes. Meeldivas koostöös puulaevaseltsiga „Vikan“ purjetasime silgulaadale kaljasega „Hoppet“. Kaljas jätkas taas kunagi olude sunnil katkenud seilamist Eesti ja Soome vahel, mis tegi ürituse meie kõigi jaoks erakordseks. „Hoppet“ on alles meie kõigi jaoks.

Eesti Majas Stockholmis Läänemaa Turismi korraldatud Läänemaa tutvustaval päeval tutvustas Eva Mägar Rannarootsi muuseumi.

Detsembrikuu kuuendal päeval algusega kell 12.00 toimub muuseumi „Neljapäevamemmede“ ning Turu Käsitöömuuseumiga koostöös jõulukroonide valmistamise töötuba. Igaühel on võimalik omale meisterdada kaunis jõulukroon ja veel palju huvitavat.

28. detsembril 20 aastat tagasi asutati muuseum. Seega tähistasime tänavu oma juubeliaastat. Kevadel tegi Riguldi/Noarootsi Kodukandiühingu esimees Ingegerd Lindström ettepaneku korraldada Sven Danelli raamatu „Kuldrannake“ eestikeelse

*Hantverksveckan på Klosterbacken
Käsitöönädal Klosterbackenil*

Foto: M. Hammerman

kordustrüki väljaandmine. Väga loodan, et muuseumi sünnipäeval saame raamatut esitleda. Raamatu väljaandmist toetasid rahaliselt Rootsi vähemusrahvuse Kultuurinõukogu, Riguldi/Noarootsi Kodukandiühing ja Rootsi Suursaatkond Eestis.

Palju tänuväärset on jõutud kahekümne aastaga teha, mille eest kõigile, kes muuseumi arengule kaasa aidanud, siiras ja südamlük tänu.

Muuseumi edasiarendamine ja ajaga kaasas käimine vajab jätkuvalt kõikide toetust, ainult üheskoos suudame vääriliselt meie esivanemate kultuuripärandi hoida ja avalikkusele tutvustada.

Jätkuvalt on igaühel võimalus teha tänuväärne heategu ja toetada rahaliselt Rannarootsi Muuseumi. Muuseumi kontonumbri leiad meie kodulehelt www.aiboland.ee.

Möödunud aastale tagasi vaadates, kinnitan teile, et aasta sai igati juubelile vääriline.

Soovin kõigile Rõõmsaid jõule ja uuel aastal palju toredaid kohtumisi ja meeldejäädavaid elamusi Rannarootsi Muuseumis!

Direktor Ülo Kalm

Hembygdsgården på Ormsö

Det nya Stallet
Uus laut

Foto: M. Hamnerman

Under 2012 hade vi talko i slutet av maj som förberedelse inför starten av turistsäsongen. Under talkot utfördes även en finjustering av marken runt Stallet samt ytbehandling av dörrpartier mm. Den tänkta laseringen invändigt på

timmerstockarna måste vi tyvärr skjuta lite på framtiden pga kvarvarande byggfukt.

Alldeles före säsongsöppningen blev också läggningen av vasstaket på Stallet slutfört. Fördröjningen berodde på att vädret var olämpligt när stommen uppfördes i december och vi då behövde göra en provisorisk skyddstäckning med skivor.

Med den nya byggnaden som ersätter det tidigare stallet har Hembygdsgården nu fått sin ursprungliga omfattning komplett. Det nya Stallet har den gamla byggnadens exteriör med viss modifiering. An-

vändningen är tänkt att komplettera behovet av utställningsytor och vara en lokal för olika typer av sammankomster, demonstrationer av hantverk och aktuella utställningar. För tillfället är Stallet ett skal som skall inredas och förses med möbler och annan utrustning som behövs. För att genomföra detta söker vi bidrag från olika organisationer och det går fortfarande att köpa symboliska stockar à 2000:- SEK.

Vill Du hjälpa till och bidra till inredningen och färdigställandet av Stallet genom att köpa en stock eller sätta in ett bidrag stort eller litet kan detta sättas in på Vormsi Kodukandi Ühings konto i Estland, Swedbank nr 2210 1811 9377

Ingvar Wahlberg

Fotoutställning om Svibybranden

Med dunder och brak, lördagen den 7 juli, öppnades utställningen över Svibybranden som ödelade byn år 1932 i det nya Stallet på Hembygdsgården.

Åskan mullrade, blixterna ljungade och regnet öste ner, ca 55 mm på tjugo minuter. Mellan skurarna och till ackompanjemang av åskmuller kom det ganska mycket folk. Sammanlagt var det säkerligen över 100 personer, från Estland, Finland, Litauen, och Sverige.

Fotoutställningen hade sammanställts av Lena Weesaar, till 80-årsminne av branden i Sviby den 13 juni 1932. Utställningen bestod av fotografier, dokument och berättelser från ögonvittnen som man även kunde höra på bandinspelningar. Där fanns pressklipp om branden ur tidningar från Estland, Sverige och Finland. Den svenske kronprinsen, Gustav Adolfs besök i Sviby efter branden var återgiven i bilder och tidningsartiklar, kronprinsens besök

Invigningen av utställningen om Svibybranden
Sviby tulekahju mälestusnäituse avamine

Foto: Rolf Gillwik.

gjorde att branden uppmärksammades stort utanför Ormsö och Estland. För att sätta in händelsen i ett tidsperspektiv hade man sammanställt notiser om de världshändelser som samtidigt ägde rum år 1932, som t ex Hitlers begynnande framträdande på världsarenan.

Utställningen visades under hela sommaren och blev mycket uppskattad av besökarna, den flyttades sedan till Stockholm, där den visades på Ormsö Hembygdsförenings höstmöte.

Linnea Gillwik

Vormsi kodukandimuuseum

*Hembygdsgården på Ormsö
Vormsi Talumuuseum*

Foto: M. Hammerman

2012. aasta mai lõpus korraldasime turismihooajaks valmistudes talgud, mille käigus korrastasime lauda ümbrust, viimistleme uksepindu jms. Kavas olnud palkide laseerimine

Uue hoonega, mis ehitati vana lauda asemele, taastati muuseumitalu esialgne maht. Uus laut sarnaneb väliselt endisele hoonele, kuigi väikeste muudatustega. See peaks

tuli ehitusniiskuse tõttu veidi edasi lükata.

Vahetult enne hooaja algust pandi lõpuni ka lauda rookatus. Katusepanek oli veninud ebasoodsa ilma tõttu detsembris, kui püstitati hoone „korpus” ja tuli ehitada ajutine plaatidest kaitsekate.

katma näitusepindade vajaduse ning olema mitmesuguste kokkutulekute, käsitöö- jm näituste kohaks. Hetkel on lauda näol tegemist vaid majakarbiga, mis tuleb sisustada ja varustada mööbli ja muu vajalikuga. Selleks taotleme erinevatelt organisatsioonidelt toe-tust ja endiselt on võimalik osta ka sümboolseid palke hinnaga 2000 SEK/tk.

Kui soovid lauda sisustamist ja valmimist toetada, ostes selleks palgi või annetades suurema või väiksema rahasumma, siis Vormsi Kodukandiühingu konto asub Swedbankis, nr 2210 1811 9377.

Ingvar Wahlberg

Sviby tulekahju mälestusnäitus

7. juulil avati kodukandimuuseumi uues laudas 1932. aastal Sviby laastanud tulekahju mälestusnäitus. Kõmistas äikest, piksenooled välkusid ja vihma kallas kui oavarrest – 20 minuti jooksul tuli maha ligi 55 mm. Keset sajuhooge ja äikesekõminat tuli kohale üsna palju rahvast, vähemalt 100 inimest Eestist, Soomest, Leedust ja Rootsist.

Fotonäitus koostati 13. juuni 1932. a. Sviby tulekahju 80. aastapäeva puhul. Näitus koosnes fotodest, dokumentidest ja pealtnägijate meenutustest, mida võis kuulata ka helisalvestusena. Oli tulekahju kohta avaldatud väljalõikeid Eesti, Rootsi ja Soome ajalehtedest ning fotode ja ajaleheartiklite kajastusi Rootsi kroonprints Gustav Adolfi külaskäigust, mis äratas tulekahju vastu suurt huvi ka väljaspool Vormsit ja Eestit. Sündmuse asetamiseks ajaloolisse konteksti koostati nimekiri 1932. aastal maailmas toimunud sündmustest, nt Hitleri esiletõusust maailmaareenil.

Foto: M. Hammerman

Tidningar med pressklipp om branden ur tidningar från Estland, Sverige och Finland för besökarna att läsa i.

Tulekahjuteemalised väljalõiked Eesti, Soome ja Rootsi ajalehtedest.

Näitus oli avatud kogu suve ja oli külaliste seas vägagi populaarne. Seejärel viidi see Stockholmi, kus esitleti Vormsi Kodukandiühingu sügiskoosolekul.

Linnea Gillwik

Konserveringsarbetena vid kapellen på Rågöarna

Planering och start av projektet.

Efter de första försöken att rädda Stora Rågö kapell 1992 och 1993, som avbröts efter det att byggnaden, K-märktes, tog vi åter tog upp planerna med konserveringen av Stora Rågö kapell 2008, vi kände då att vi hade full kontroll över konserveringen av Lilla Rågö Kapell inför invigningen 2010.

Tack vare generösa bidrag från Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur, Kungliga Patriotiska sällskapet, Riksföreningen Sverige kontakt och Estlandssvenskarnas Kulturråd i Estland kunde vi starta upp arbetena i två etapper. Den första etappen omfattade skydd av de mesta utsatta partierna, uppröjning på platsen, ställningsbyggen och att förse absiden med ett nytt plåttak. Dessa arbeten påbörjades våren 2010 och avslutades hösten samma år. Den andra etappen, som omfattade torngaveln och tornet, påbörjades och avslutades 2011.

Planering av tak 2012 Etapp III

Under 2012 har allt konserveringsarbete på Stora Rågö kapell i stort sett gått på sparlåga, eftersom det i princip har krävts en omstart, på grund av vårt ekonomiska läge. Vi arbetar nu med Etapp III, som omfattar ett nytt tak på långhuset. Därför har vi först fått se oss omkring för att få ekonomisk hjälp.

Totalsumman för taket samt gaveln över absiden enligt offerten, från konserveringsfirma Rändmeister OÜ i Estland är på 36 408 EUR, vilket ju är en svindlande summa för vår lilla förening. Vi har dock oförtrutet jobbat vidare och försökt att hitta nya vägar samt hållit kontakten med tidigare bidragsgivare och intresserade.

Vi är nu mycket glada över det resultat vi har uppnått under året och känner stor tacksamhet, för den stora ekonomiska hjälpen vi fått, samt för det intresse och uppmunt-
ran vi har mött från flera håll.

Fler generösa bidrag

Kungliga Patriotiska Sällskapet var först ut med att bevilja oss 30 000 kronor den 16 februari 2012. Vi kunde vid det tillfället inte påbörja något arbete, eftersom vi saknade medel och alla arbetsmoment i projektet är ju sammanhängande. Till vår stora glädje beviljade Stiftelsen Olle Engkvist Byggmästare den 24 augusti 2012 oss ett bidrag på 250 000 kronor på vår ansökan. Vi vidtog då omedelbart åtgärder för att starta upp projektet på nytt. Vi ansåg nu att vi kunde påbörja de förberedande arbetena med att anskaffa material, färdigställa takstolar o. s. v trots att vi ännu inte hade full ekonomisk täckning för projektet, men bestämde oss att ta ett steg i taget efter förmåga.

Det är med stor tacksamhet och glädje vi nu kan berätta att den 10 oktober 2012 beviljade Kjell och Märta Beijers Stiftelse oss ett bidrag på 90 000 kronor, som gör att vi nu kan starta upp hela projektet och hoppas att vara klara med denna etapp under juli 2013.

Medeltida altarsten

Vid Lilla Rågö kapell pågår ett projekt med att skydda och lyfta det stora stenaltaret från marken till en total höjd av 1,05 m. Den ovanligt

Foto Einar Mihlberg

Etapp I. Klar 2010. Det nya taket på absiden.

Etapp I. Löpetatud 2010. aastal. Uus absiidi katus.

stor stenplattan som mäter 2,10 x 1,31 m är redan omnämnd 1769. Med sina inhuggna kors och ett uthugget hål för det heliga vattnet som användes under katolsk tid, är den en del av vår historia, värd att bevaras av oss rågöbor. Kulturrådet för svenska minoriteter i Estland har beviljat oss ett bidrag på 1200 EUR och Riksföreningen Sverige-kontakts lokalavdelningar i Göteborg och Västervik har bidragit med 7 000 kronor tillsammans. Konserveringsprojekt är klart och upprättat till en kostnad av 276 EUR. Vi inväntar nu en del konstruktionsdetaljer för att erhålla ett fullständigt anbud så att de praktiska arbetena kan startas på plats. Vi beräknar vara klara med projektet under våren 2013.

Ett stort och hjärtligt tack till alla Er som har varit med och bidragit till projektet, till vår projektledare i Estland, fru Lea Täheväli Stroh för hennes betydande insatser för de båda kapellen på öarna, rågöbor och alla Ni andra som med stort intresse har medverkat på olika sätt.

Einar Mihlberg, Rågö Kapellens Minnesfond Rågöföreningen

Pakri kabelite konserveerimistööd

Projekti planeerimine ja käivitus

Pärast esimesi katseid päästa Suur-Pakri kabel, mis katkesid hoone võtmisega muinsuskaitse alla, hakkasime 2008. aastal taas Suur-Pakri kabeli konserveerimist kavandama. Tunnetasime siis, et jõuame Väike-Pakri kabeli konserveerimisega 2010. aastaks lõpule.

Tänu Kuningas Gustaf VI Adolfi rootsi kultuurifondi, Kuningliku Patriootilise Seltsi, ühingu Sverige-kontakt ja Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu heldele toele võisime töödega kahes etapis alustada. Esimene etapp hõlmas kõige varisemisohhtlikumate müüriosade kindlustamist, maa-ala puhastamist võsast, tellingute rajamist ja absiidi katmist uue plekk-katusega. Tööd algasid 2010. aasta kevadel ja lõppesid 2011. aastal. Teine etapp, mis hõlmas töid torniviilul ja tornil, algas ja lõppes 2011. aastal.

Katuse planeerimine 2012. Etapp III.

2012. aastal olid Suur-Pakri kabeli konserveerimistööd sisuliselt peatunud, kuna majanduslikel põhjustel tuli põhimõtteliselt kõik otsast alustada. Praegu töötame III etapi kallal, mis hõlmab pikihoone uut katust. Seepärast pidime kõigepealt uurima majandusliku abi võimalusi.

Konserveerimisfirma Rändmeister OÜ esitatud hinnapakkumise järgi on katuse ja absiidi kohal asuva katuseviilu kogusumma 36 408 eurot – meie väikese ühingu jaoks tohutu summa. Sellest hoolimata ajasime asja väsimatult edasi ja üritasime leida uusi võimalusi ning hoidsime sidet varasemate toetajate ja huvitatutega.

Nüüd oleme aasta jooksul saavutatuga väga rahul ning saadud majandusliku abi ja mitmel pool kogetud huvi ja toetuse eest sügavalt tänulikud.

Täiendavad toetused

16. veebruaril 2012 eraldas Rootsi Kuninglik Patriootiline Selts 30 000 krooni. Sel hetkel ei saanud me töödega alustada, kuna vahendeid ei olnud ja kõik projekti etapid on ju omavahel seotud. 24. augustil 2012 eraldas sihtasutus Olle Engkvist Byggmästare meie suureks rõõmuks 250 000 Rootsi krooni. Nüüd hakkasime viivitamatult tegelema projekti taasalustamisega. Hoolimata sellest, et projektil täit majanduslikku katet veel ei olnud, otsustasime sammhaaval edasi liikuda ja alustada ettevalmistustöödega – materjali hankimise, katuse kandesõrestiku valmistamisega jne.

Nüüd võime sügava tänu ja suure rõõmuga teatada, et 10. oktoobril 2012 eraldas Kjell ja Märta Beijeri Sihtasutus meile 90 000 Rootsi suuruse toetuse, mis lubab kogu projekti selle täismahus käima lükata ja loota, et see etapp saab lõpetatud 2013. aasta juuliks.

Keskaegne altariikivi

Väike-Pakri kabeli juures käib projekt suure kiviaaltari tõstmiseks maa-pinnast 1,05 meetri kõrgusele. Tavatult suurt kiviplaati, mille mõõtmed on 2,10 x 1,31 m, mainitakse juba 1769. aastal. Koos sinna raiutud risti ning katoliku ajal kasutatud auguga pühitsetud vee jaoks on see kivi osaks meie ajaloost, mida tasub

Etapp II. Klar 2011.

Etapp II. Lõpetatud 2011. aastal.

Foto Erik Söderberg.

meil, pakrilastel, säilitada. Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu toetas meid 1200 euro ning ühingu Sverigekontakt Göteborgi ja Väster-viki osakonnad kokku 7000 Rootsi krooniga. Konserveerimisprojekt on valminud, selle maksumus on 276 eurot. Praegu ootame lõpliku hinnapakkumise jaoks veel mõningaid konstruktsioonidetaile, et praktiliste töödega kohapeal alustada. Projekti lõpetamise ajaks on planeeritud 2013. aasta kevad.

Suur ja südamlük tänu teile kõigile, kes aitasid meil seda projekti ellu viia, meie Eesti-poolsele projektijuhile pr. Lea Täheväli-Strohle tema olulise panuse eest mõlema kabeli juures, kõigile pakrilastele ja teistele, kes erineval moel projektis kaasa löid.

Einar Muhlberg Pakri Kabelite Mälestusfond, Pakri Ühing

Minnen från det försvunna

Otroligt snabbt förvandlas nuet till historia och försvinner in i evigheten. I förra numret av Estlandssvensk gjorde den f.d. mångåriga ordföranden och ledaren för SOV och nuvarande ordföranden i Stockholms lokalavdelning av Riksföreningen Sverigekontakt, Sven Salin ett upprop till estlandssvenskar att meddela om de bevarade minnena om svenskbygdens liv och föga kända svenskminnen i Estland.

Pressen har oftast berört estlandssvenskarnas liv i mer kompakta bosättningsområden såsom Ormsö, Rickul och Nuckö. Men historiskt har det varit ännu svårare att bevara sitt språk och sin identitet i den öppna språkmiljön. Ändå hade flera familjer utefter Estlands nordvästra kust – Korkis, Vippal, Aklop, Keip och andra byar fram till 1940-talet bevarat både sitt språk och sina seder.

Med växlande framgång grundades svenska skolor och föreningar. Trots blandbefolkningen höll svenskarna tätt ihop i både vardagligt umgänge, gemensamma aktiviteter och också vid bildandet av familjer. För att bekräfta mina ord, tillägger jag några foton från ca 1914–1915.

Lycka till, med insamlingen av minnena.

*Hälsningar,
Ivi Tamm*

*På foto nr 1, från vänster:
Aleksander Jaanberg – Keipbyn küla, Alma-gården,
Thomas Benström – Aklop, Antastegården,
August Söderman – Aklop, Piunsve / f.d. Björnsvegården
Alfred Fagerström – Keip, Maissve gården,
Johannes Tönnisson – Keip, Moosi-Rehegården.
Samtliga från Vippal, nuvarande Padiskomun.*

Foto 1

*Esimesel pildil vasa-kult (Foto 1.):
Aleksander Jaanberg – Keibu küla, Alma talu, Vihterpalu, nüüd Padise vald
Thomas Benström – Alliklepa küla, Antaste talu
August Söderman – Alliklepa küla, Piunsve / end. Björnsve talu
Alfred Fagerström – Keibu küla, Maissve talu
Johannes Tönnisson – Keibu küla, Moosi-Rehe talu*

Männens familjenamn på fotot visar tydligt att de är svenskar. Männens ansikte och gruppens storlek låter oss ana att de diskuterar någon gemensam lokal fråga. Av klädsel och plats kan det förmodas. Om saken för tillfället inte gällde talkoarbete, brukade man inte samla sig på det sättet. (I mitten på bilden är min morbror August).

Fotodel olevate meeste perekonnanimedest on kindlalt tuntav, et tegemist on rootslastega. Inimeste ilmest ja grupi suurusest on aimatav, et arutati mingit ühist kogukonnaelu küsimust. Asjatult ei kogunenud sel ajal nii mitmekesi kokku, kui just ei tehtud talgutööd. Riietuse ja koha järgi võib arvata eeltoodut (pildil keskel minu ema vend August).

Mälestusi kadunud kogukonnast

Uskumatult kiiresti muutub tänane päev eilseks, ja kaob minevikku. Ajakirja Eestirootslane eelmises numbris kutsus kauaaegne SOV juht ja Sverigekontakti Stockholm osakonna esimees Sven Salin eestirootslasi teatama oma säilinud mälestustest rannarootsi kogukonnade elust ja vähetuntud rootsi mälestistest Eestis.

Ajakirjanduses on sagedamini räägitud rannarootslaste elust kompaktsema asustusega kogukon-

dades nagu Vormsi, väikesaared, Noarootsi jne. Ajalooliselt aga oli avatud keelekeskkonnas veel raskem säilitada oma keelt ja identiteeti. Siiski oli piki Eesti loodekalast: Kurkse, Vihterpalu, Alliklepa, Keibu jt. külates eelmise sajandi 40-ndate aastateni säilinud mitmetes peredes nii keel kui kombad.

Vahelduva eduga asutati rootsikeelseid koole, isetegevusringe. Vaatamata tekkinud segaasustusele

hoidsid rootslased nii igapäevases suhtlemises, ühistegevuses kui ka perekondade loomisel väga tugevalt kokku. Sõnade kinnituseks liisan mõned fotod aastatest ca 1914–1915.

Jõudu Eestirootslase toimetusele, jätkamaks mälestuste talletamist ka edaspidi.

*Tervitades
Ivi Tamm*

Foto nr 2 till höger:
Aleksander Bekman,
Eduard Söderman
Thomas Lindström.

Alla pojkarna är mycket unga på bilden. Vännerna tar avsked av min morbror Eduard som ska tjänstgöra som skeppspojke till sjöss.

Jag vet att han var 15 år då, född 1899. Jag hoppas att tiden har skonat mer människor i någon annan bygd, men i denna kustremsa finns det mycket få människor kvar som minns något om den svenska minoritetens liv före det stora kriget.

Jag ser som min plikt att berätta om någon minnesbild som etsat sig fast i minnet. Återigen handlar det om foton.

Foto 2

Teisel pildil foto 2. vasakult:
Aleksander Bekman
Eduard Söderman
Thomas Lindström

Kõik poisid fotol on väga noored. Sõbrad saadavad minu ema vend Eduardi teenima laevapoisina maailmamerele.

Tean, et ta oli siis 15-aastane, sündinud aastal 1899. Loodan, et mõnes teises piirkonnas on aeg säästnud rohkem inimesi, kuid sellel kirjeldatud kaldaribal on alles väga vähe inimesi kes mäletavad midagi rootsi kogukonna elukorraldusest enne Suurt sõda. Pean oma kohustuseks jutustada veel mõnest meelde sööbinud mälestusest. Tegemist on jälle fotodega:

Foto 3

Den vackra familjebilden över Lindgrens (Foto nr 3) ligger mig mycket varmt om hjärtat, eftersom modern i familjen var syster till min mormor och eftersom min mormor dog när min mor var endast två år, föreställer jag mig henne som på den bilden. Alla tre familjedöttrarna på bilden giftesig med lokala estlandssvenskar; deras yngsta broder dog som ung.

Lindgrenide perekonna kaunis perepilt (Foto 3) on minule väga südamelähedane, sest pereema oli minu vanaema õde ja kuna minu vanaema oli surnud kui minu ema oli ainult kahe aastane, kujutlesin mina lapsena vanaema just selle pildi järgi. Kõik kolm pildil olevat peretütart abiellusid kohalike eestirootslastega; nende noorem vend suri noore mehena.

Samtliga foton tillhör Ivi Tamm.
Fotod Ivi Tamme erakogust.

Foto 4

Foto nr 4 har följande historia bakom sig. På bilden ses familjen till Johannes Klaas i Aklophyn, Brämusagården som var närmsta granne till mitt födelsehem. Johannes var aktiv organisator i bylivet och skådespelarföreningen. Hustrun Lisette, med flicknamn Benström, kom från samma by. År 1936 hade Lisette spelat brudens roll i ett skådespel då den svenska skolan i Aklop invigdes; skådespelet hade spelats upp också för några år sedan. När en permanent utställning över gamla foton öppnades på Aibolands museum, hade detta foto tyvärr fått undertexten: "Estlandssvensk familj från Nuckö." Jag vill hoppas att felaktigheten nu har blivit tillrättalagd. Jag vet att den lille Alexander på bilden har efterkommande, och det är synd om de får läsa en sådan felaktig information.

Teise avaldatava fotoga (**Foto 4**) on seotud järgmine lugu. Tegemist on minu sünnikodu kõige lähemate naabrite, Johannes Klaasi perekonnaga Alliklepa külast Brämusala talust. Johannes oli külaelu ja näiteringi aktiivne organiseerija. Abikaasa Lisette, neiuena Benström, oli samast külast. Lisette oli 1936.a. Alliklepa rootsikeelse kooli avamisel esitatud näidendis Vihterpalu pulm, mida on ka mõned aastad tagasi korduvalt etendatud, mänginud pruudi rolli. Kui Haapsalus Rannarootsi muuseumis avati vanade fotode püsinäitus oli kahjuks siin avaldatava foto all selgitus rannarootsi perekond Noarootsist. Usun, et nüüdseks on viga parandatud. Tean, et pildil olevad väikesel Aleksandril on järeltulijaid, ja on kahju kui nemad loevad niisugust valeinformatsiooni.

Alexander Samberg och vägen till Meerika

I Kulturrådets tidning Estlandssvensk, nr. 1/2012 publicerades en högst minnesvärd historia, "Vägen som gick till Meerika". Författaren uttrycker sin uppriktiga sorg efter förlusten av den mark och hembygd som under århundraden tillhört estlandssvenskarna. Det handlar om ett så tankeväckande diktverk att detta borde om och om igen läsas av både gamla och de unga som idag lämnar sina hembygder. Författarens känslor förstärks ännu mer genom diktens utmärkta översättning till estniska av Toivo Tomingas.

Du, läsare, som du tillhör den yngre generationen, känner förstås inte till Toivo Tomingas eller Alexander Samberg. För att förstå deras känslor, måste detta förklaras.

Toivo är en aktiv medlem i SOV Estland idag, medan Alexander Samberg var författare till skriften "Vägen som gick till Meerika", och lärare för den svenska minoriteten i Harjumaa, i området mellan Korkis och Vippal under den svåra tiden efter estniska frihetskriget. Tyvärr finns det alldeles för lite skrivet om honom i artikeln. Alexander Samberg var föreståndare och svensklärare i dåvarande olika svenska folkskolor. Lärare i ordets rätta betydelse – med stor begynnelsebokstav. Hans betydelse som lärare, upplysare i denna tidsperiod och i detta område var ovärderligt. Den estniska staten hade nyss börjat att utveckla sig, men det var ingen som hade någon tid eller möjlighet att förse denna folkspillra längs kusten med kunskaper. Tiden då Alexander Samberg började sin mödosamma lärarbana i Harjumaas utkant, var mycket svår också för den estniska staten, för att inte tala om någon folkgrupp som envist höll för sig själv och som hade starka indentitetsbärande traditioner.

Jag har då och då känt bekymmer över att folk som fortfarande minns allt detta, inte har skrivit om Alexander Samberg som en lokal Upplysare. Så jag är mycket tacksam för redaktionen av Estlandssvensk som fick möjlighet att publicera ett så ovärderligt poetiskt material av honom.

Antalet människor, för vilka Vipalområdet ligger varmt om hjärtat, minskar skoningslöst. Rita Norrman-Olep, Elmar Lindström, Harry Norrman och andra som på 1990-talet var aktiva har berättat och skrivit om estlandssvenskarnas liv, har under senaste 10 år lämnat oss.

Foto: Evi Tamm

Foto har tagits på skolgården på en vanlig skoldag, ca 1920.

Foto on tehtud kooli õues tavalisel koolipäeval umbes aastast 1920.

Mig personligen ligger "Vägen till Meerika" mycket varmt om hjärtat. Min mor, Luise-Marie Põlluaed-Söderman härstammade från de lokala estlandssvenska släkterna – Palmkron och Söderman. Hon hade haft förmånen att studera i två läsår, 1919-20 och 1920-21 i svenska skolan i Aklop-Ugla där Alexander Samberg var lärare. Innan dess hade hon avslutat 4 klasser i folkskolan i Vippal. Från dessa skolår har jag kvar min mammas skolbetyg från två klasser. Förmodligen finns sådana, dvs. dåtida, äkta betyg från en svensk skola inte längre bevarade i Estland. För ungefär 6-7 år sedan försökte vi tillsammans med en släkting, Elmar Lindström i Norrtälje, reda ut om det finns kvar några ättlingar till personerna på skolfotot som kan ha hört något

om skollivet där. Vad jag vet så är det, är det den enda bevarade bilden. Efter att ha studerat elevbilden med Elmar Lindström lyckades vi reda ut att den här dagen då fotot togs, var en hel del elever, bl.a. min mor frånvarande från skolan. Mig veterligen bor här, i Estland en dotter kvar till

en av eleverna i den här skolan. På den aktuella bilden leder lärare Samberg en ringlek på grangårdad plats framför skolan/bondgården. Jag minns platsen från min barndom som den ser ut på fotot, men idag är platsen nästan försvunnen. För lite mer än 20 år sedan sa jag till dåvarande ordförande i Samfundet för

Estlandssvensk Kultur, bortgångne Ain Sarv, att det borde placeras en minnessten på denna plats. De som idag kan vara intresserade av att bevara minnet av denna plats, är tyvärr också borta.

Eftersom min mor stannade kvar i Estland, utan nära släktingar och med de flesta estlandssvenska byborna bortresta, för att invänta min far från kriget, berättade hon för mig om f.d. bybor, byggnader och vardagslivet i byn. Jag har fortfarande kontakt med några jämnåriga i Sverige som kan minnas mer än jag.

Med goda hälsningar,

Ivi Tamm

Alexander Samberg ja tee Meerikale

Rootsi Vähemusrahvuse Kultuurinõukogu väljaandes Eestirootslane nr. 1, 2012. a. nägi trükkivalgust Alexander Sambergi äärmiselt südamlik lugu „Vägen som gick till Meerika” – „See tee viis Meerikale”. Kirjutises on selgelt tuntav autori siiras valu rannarootslastele sajandeid kuulunud maa, kodukoha, kaotuse pärast. Tegemist on hingejõuliselt nii rikka väiketeosega, et seda peaksid veel ja veel kord lugema nii vanemad inimesed, kui ka need noored, kes nüüd oma kodukohtadest lahkuvad. Autori tunnete sügavust võimendab veel Toivo Tominga äärmiselt õnnestunud materjali tõlge eesti keelde.

Sina, noorema põlvkonna lugeja, ei tea muidugi, kes on Toivo Tomingas või Alexander Samberg. Ka seda on vaja teada, et mõista nende tundeid.

Toivo on praegu aktiivselt tegutsev Rootsi Hariduse Seltsi, SOV Eestis liige; Alexander Samberg aga oli raskel Vabadussõja järgsel ajal Harjumaal, piirkonnas Kurksest Vihterpaluni, ehk kirjutise „See tee viis Meerikale” autor, kohaliku rootsi rahvusvähemuse Õpetaja selle sõna kõige otsemas tähenduses. Kahjuks aga on mälestustes temast räägitud tänamatult vähe. Alexander Samberg oli omaaegsete rootsi õppekeelega külakoolide juhataja ja rootsi keele õpetaja. Õpetaja selle sõna tähenduses suure algustähga. Tema tähtsus õpetajana, valgustajana sellel ajalooperioodil ja selles piirkonnas oli hindamatu. Eesti riik hakkas alles välja kujunema, kuid sellele rahvakillule piki randa ei olnud hetkel kellelgi aega ega võimalust õigeid teadmisi anda. Aeg, kui Samberg alustas Harjumaal ääremaal oma üliarast koolmeisteri teed, oli Eesti riigil endal veel väga raske, mis siis veel rääkida mingist isepäiselt hoidvast kogukonnast, kellel olid tugevad oma identiteeti hoidvad traditsioonid.

Olen korduvalt südant valutanud selle pärast, et veel olukorda mäletavad inimesed ei ole piisavalt kirjutanud Sambergist kui kohalikust Valgustajast.

Nüüd olen äärmiselt tänulik väljaande Eestirootslane toimetusele, kes leidis võimaluse avaldada nii võrratu poeetilise sisuga materjali.

Vähe on alles jäänud neid inimesi, kellele veel kaugelt vaadatuna on see piirkond nii südamelähedane.

Viimase 10 aasta jooksul on lahkunud igaviku teele üheksakümnendatel aktiivselt eestirootslaste elukorraldusest rääkinud ja kirjutanud Rita Norrman/Olep, Elmar Lindström, Harry Norrman jt.

Minule isiklikult on see „Meerika tee” väga südamelähedane. Minu ema, Luise-Marie Põlluaed/Söderman põlvnes kohapeal tuntud eestirootsi suguvõsastest Palmkronid ja Södermanid. Temal oli õnne peale Vihterpalu külakooli 4. klassi lõpetamist õppida kaks õppeaastat, 1919.-20. ja 1920.-21. õpetaja Alexander Sambergi juhitud Alliklepa-Ugla rootsi õppekeelega koolis. Nendest kooliaastatest on säilinud minul ema kahe klassi koolitunnistused. Juuresolevalt lisan nende, minule nii armsate dokumentide koopiaid. Arvan, et neid, tähendab selleaegseid, ehtsaid, Eestis töötanud Rootsi kooli tunnistusi ei ole kellelgi enam säilinud. Umbes 6–7 aastat tagasi püüdsime koos sugulase Elmar Lindströmiga, kes elas Norrtäljes, kooli pildi järgi välja selgitada, kelle järeltulijad võiksid midagi olla kuulnud selle kooli igapäevaelust. Käesolevalt lisan ka teadaolevalt ainsa säilinud foto koopia. Peale Elmar Lindströmiga õpilaste foto uurimist õnnestus välja selgitada, et seal päeval, kui foto tehti, puudus koolist päris mitu õpilast, seal hulgas ka minu ema. Minule teadaolevalt on siin, Eestimaal, alles veel ühe selles koolis õpinu tütar, kellega oleks võimalust kontakti võtta. Fotol, millest räägin, mängib õpetaja Samberg kooli/talumajaeisil looduslikul, suurte kuuskedega piiratud platsil õpilastega rootsikeelse rahvusliku laulu saatel ringmängu. Minu lapsepõlve

mälestustes on see looduspilt veel olemas, kuid tänaseks ei ole tegelikult sellest säilinud midagi sarnast.

Ett av skolbetygen som har Alexander Sambergs underskrift.

Üks koolitunnistusest on veel Alexander Sambergi allkirjaga.

Veidi üle 20 aasta tagasi rääkisin Eestirootslaste Kultuuri Seltsi esimehele siin Eestis, kadunud Ain Sarvele, et sellele kohale tuleks mälestuskivi paigutada. Hiljem, olles aastaid Seltsi juhatuses, olen korduvalt seda meelde tuletanud, kuid tegudeni pole me jõudnud. Kahjuks tänaseks ei ole enam ka alles neid, kes huvitusid selle koha mälestuse säilitamisest.

Kuna minu ema koos minuga jäi ilma lähedaste sugulasteta ja enamuse rannarootslastest külaelaniketa siia isa sõjast tagasi ootama, jutustas ta minule palju endistest küla elanikest, majadest ja igapäevasest elukorraldusest. Oman veel ka kontakti mõnede eakaaslastega Rootsis, kes võivad mäletada mõnda episoodi rohkem kui mina.

Parimate soovidega, Ivi Tamm.

KULTURRÅDET SAMARBETAR MED SÖDERTÖRNS FOLKHÖGSKOLA I STOCKHOLM

Kulturrådet samarbetar med Södertörns folkhögskola i Stockholm om en seminarierie som har fått namnet ”Med Estlandssvenska förtecken”. Seminarierna vänder sig till medlemmarna i Kulturaautonomin, medlemmarna i SOV Estland och som studerar svenska vid folkhögskolan Rütli 9 i Tallinn. Det är planerat för sju-åtta olika seminarietillfällen under hösten 2012 och våren 2013. Genom ekonomiskt bidrag från Södertörns folkhögskola kan seminarierna genomföras till en mycket låg avgift eller t.o.m. gratis för de anmälda deltagarna.

Del 1 – Söndag 14 oktober, 2012. Padise Mõis, Tohisoo Mõis and Vormsi Perestroika.

Del 2 – Söndag 4 november, 2012. Drottning Kristina – Christina Nylander berättar.

Del 3 – Söndag 11 november, 2012. Livet i byn Klottorp efter kriget – Eha Timmerman berättar.

Del 4 – Senare delen av november, 2012. Vi ser en svensk film på PÖFF – den årliga filmfestivalen i Tallinn

Del 5 – December 2012. Föreläsning om och introduktion till Carl Mothanders bok ”Baroner, bönder och bolsjeviker”. Deltagarna i seminarierna erhåller boken till ett starkt rabatterat pris. Utdelning av boken för läsning under helgerna. Professor Torkel Jansson Uppsala universitet.

Del 6 – Februari 2013 Uppföljning och diskussion om Carl Mothanders bok. Professor Torkel Jansson

Del 7 – Avslutning under våren med en studieresa till Södertörns folkhögskola i Stockholm

Mer information finns på skolan hemsida: www.sodertorn.fhsk.se

KOOSTÖÖST SÖDERTÖRNI RAHVAÜLIKOOLOGI STOCKHOLMIS

Kultuurinõukogu ja Stockholms asuva Södertörni rahvaülikooli koostöös toimub seminaride sari „Tutvus ees-tirootslastega”. Seminaride sihtgrupp on rootsi rahvusnimekirja ja SOV Eesti liikmed ning Rütli Rahvakooli rootsi keele õppurid. 2012. aasta sügisel – 2013. aasta kevadel on planeeritud 7-8 seminari. Kuna seminarid korraldatakse Södertörni rahvaülikooli toetusel, toimuvad need sümboolse tasu eest või registreerunud osavõtjatele koguni tasuta.

1 – Pühapäev, 14. oktoober 2012. Padise mõis, Tohisoo mõis ja Vormsi perestroika.

2 – Pühapäev, 4. november 2012. Kuninganna Kristiina – lektor Christina Nylander.

3 – Pühapäev, 11. november 2012. Suur-Nõmmküla elust pärast sõda – Eha Timmerman.

4 – novembri lõpp 2012. Külastame PÖFFi, kus vaatame mõnda Rootsi filmi

5 – detsember 2012. Carl Mothanderi raamat „Parunid, eestlased ja enamused”. Seminaride sarjast osavõtjad saavad raamatu soodushinnaga. Raamatu väljajagamine pühadeaegseks lugemiseks. Professor Torkel Jansson, Uppsala ülikool.

6 – veebruar 2013. Carl Mothanderi raamatu arutelu. Torkel Jansson.

7 – Lõpetamine (kevadel) koos õppereisiga Södertörni rahvaülikooli.

Södertörni rahvaülikool korraldab lastevanematele suunatud tervisekasvatuse ja viipekeeke kursuseid ning üldkursuseid.

Vt. lähemalt www.sodertorn.fhsk.se

Ansökan om bas- och projektbidrag från Kulturrådet

Kulturrådet ger ekonomiskt stöd till föreningar, organisationer men även till privatpersoner för enskilda projekt inom ramen för den estlandssvenska kulturen. Sista ansökningsdag är den 1 mars 2013 med beslut senast den 1 maj 2013.

Kulturrådet stöder projekt med följande inriktning och som avser:

- att bevara och utveckla estlandssvensk kultur, upprätthålla den estlandssvenska identiteten
- olika estlandssvenska kulturevenemang som genomförs i Estland
- evenemang som stöder utvecklingen av regional estlandssvensk kultur
- estlandssvenskt konsthantverk
- genomförandet av utbildning och fortbildning med estlandssvensk inriktning
- publicering av undervisningsmaterial i svenska språket och estlandssvensk kultur
- publikationer/material med estlandssvensk forskningsinriktning

Basbidrag för föreningsverksamhet

Sista ansökningsdag för bas/verksamhetsbidrag för 2013 till de estlandssvenska kulturföreningar, som är registrerade och har verksamhet i Estland är den 1 mars 2013 med svar till beslut senast den 1 maj 2013.

Mer information med kriterier och ansökningsblanketter kan fyllas i eller laddas ner från Kulturrådets hemsida www.eestirootslane.ee

Kultuurinõukogu baas- ja projektitoetuste taotlemise tähtajad

Projektitoetuste taotlusvoor ühingutele, organisatsioonidele ja ka eraisikutele eestirootsi kultuurialaste üksikprojektide raames lõpeb 1. märtsil 2013. Vastus otsuse osas saadetakse hiljemalt 1. mail 2013.

Kultuurinõukogu toetab projekte järgmistes valdkondades:

- eestirootsi kultuuri säilitamine ja arendamine, identiteedi hoidmine
- mitmesugused Eestis läbiviidavad avalikud eestirootsi kultuuriüritused
- regionaalse eestirootsi kultuurielu arendamisele suunatud üritused
- eestirootsi kunstkäsitöö
- koolituste korraldamine, täiendõpe eestirootsi teemadel
- rootsi keele ja eestirootsi kultuuri alaste õppematerjalide publitseerimine
- eestirootslust kajastavate uuringute, ülevaadete jmt. publitseerimine

Baastoetuste taotlusvoor eestirootsi kultuuriühingutele

Tähtaeg baas/tegevustoetuste taotlemiseks aastal 2013 eestirootsi kultuuriühingutele, mis tegutsevad ja on registreeritud Eestis, on 1. märts 2013. Vastus otsuse osas saadetakse hiljemalt 1. mail 2013.

Lisainfo baas- ja projektitoetuste kriteeriumite ja taotlusblankettide osas avaldatakse Kultuurinõukogu koduleheküljel www.eestirootslane.ee.

**God Jul
och
Gott Nytt År!**

**Häid jõule
ja
head uut aastat!**